

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Kadi Kivisto

**KRIISIAEGNE VABATAHTLIK TEGEVUS
UKRAINA SÕJA KONTEKSTIS PÄRNU
LINNA NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Liina Käär, MA

Pärnu 2023

Soovitan suunata kaitsmisele

(allkirjastatud digitaalselt)

Liina Käär

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht

(allkirjastatud digitaalselt)

Monika Kumm

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Kadi Kivisto

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Teoreetiline ülevaade kriisist ja vabatahtlikust tegevusest.....	7
1.1. Kriis ja selle mõju ühiskonnale	7
1.2. Vabatahtliku tegevuse korraldus ja võimalused probleemide lahendamiseks	10
1.3. Kriisiolukordades vabatahtlike kaasamisega seotud väljakutsed.....	14
2. Uuring kriisiaegsest vabatahtlikust tegevusest Ukraina sõjapõgenike kriisi haldamisel Pärnu linnas	17
2.1. Ülevaade Ukraina sõjapõgenike kriisi haldamisest Pärnu linnas.....	17
2.2. Uurimismetoodika ja valimi kirjeldus	19
2.3. Uurimistulemuste analüüs	21
2.3.1. Vabatahtlike kaasamine Ukraina põgenike kriisi haldamisel	21
2.3.2. Vabatahtlike kogemused põgenike abistamisel	25
2.3.3. Vabatahtlike ettevalmistus ja toetamine kriisiolukorras tegutsemisel	29
2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud	33
Kokkuvõte	37
Viidatud allikad.....	39
Lisad.....	43
Lisa 1. Intervjuu kava vabatahtlikele	44
Lisa 2. Intervjuu kava vabatahtlike juhendajatele.....	45
Summary	46

SISSEJUHATUS

Vabatahtlik tegevus on ühiskonna heaolusse panustamise viis, mille mõju ja tähtsus on tõusvas tendentsis. 2018. aasta vabatahtlikus tegevuses osalemise uuringu (Käger *et al.*, 2019, lk 19–20) kohaselt on ligi pool Eesti rahvastikust vabatahtlikku tegevusse kaasatud. Võrreldes 2013. aasta uuringu andmetega, on vabatahtlike osakaal tõusnud 31% lt 49%le. Tõusu põhjusteks toodi erinevaid faktoreid, näiteks Eesti Vabariigi 100. aastapäevaga seotud üritused, populaarsed heakorratalgud ning erinevad spordisündmused.

2022. aasta alguses alanud Ukraina ja Venemaa sõda tõstis vabatahtlikkuse olulisuse esile terves Euroopas. Sõja puhkedes tuli leida kiirelt võimalusi suure arvu Ukraina sõjapõgenike abistamiseks. 2023. aasta 15. mai seisuga on Euroopas dokumenteeritud üle 8,2 miljoni Ukraina sõjapõgeniku (Operational Data Portal, 2023) ning Eesti on vastu võtnud üle 71 tuhande sõjapõgeniku (Sotsiaalkindlustusamet, *s. a.*). Sõjapõgenike kriis tõi seega kaasa erakorralise olukorra, mis nõudis kiiret lahendamist ning lisaressursside kaasamist.

Kriisiolukorrad on seotud erakorraliste sündmustega, mis mõjutavad ühiskonna toimimist tervikuna. Sellised olukorrad on hädaolukorrad, näiteks looduskatastroofid, samuti ka inimeste põhjustatud olukordade tagajärjed nagu mainitud sõjaolukord ja põgenike kriis. Ühendatud Rahvaste Organisatsiooni Pagulaste Ülemvoliniku Amet on kuulutanud Ukraina sõjapõgenike kriisi kõrgeimaks kolmanda taseme hädaolukorraks (The UN Refugee Agency, *n.d.*), mis on tõsine erakorraline olukord kiirelt areneva loomuga ja keerukate tagajärgedega (The UN Refugee Agency, 2019, lk 15–16).

Hetkel puudub Eestis ametlik dokumenteeritud statistika, mis annaks ülevaate vabatahtlikust tegevusest sõjapõgenike kriisis. Samas on teada, et erinevad asutused on vabatahtlikke kaasanud, et sõjapõgenikele vajalikku abi võimaldada, näiteks Punane Rist, Eesti Pagulasabi, Toidupank ning samuti teevad vabäühendused tihedalt koostööd riigiasutustega (Virro, 2022). Vabatahtlikud on ka varasemal põgenike kriisi haldamisel

Euroopas mänginud suurt rolli. Näiteks 2015. aastal Kreekas, kui vabatahtlikud pakkusid põgenikele märkimisväärset abi, mida kriisi alguses ei olnud Kreeka riik ja Euroopa Liit suutelised pakkuma (Kalogeraki, 2018, lk 170).

Kriisiolukordades on ülioluline kiire reageerimine tekkinud olukorrale ja tihti on tavalised kodanikud esimesed, kes on valmis oma abi pakkuma (Pädurariu, 2022, lk 193). Kuigi vabatahtlikuna tegutsemisest võib olla positiivne mõju nii vabatahtlikele endale, kui kogukonnale tervikuna, tuleb kriisiolukordades tegutsedes arvestada võimalike ohte. Kriisides abistades võivad vabatahtlikud kokku puutuda keeruliste traumaatiliste olukordadega ning suure töömahuga, mis omakorda võivad põhjustada erinevaid stressireaktsioone vabatahtlikele endile. Samuti ei pruugi kogetud raskused väljenduda koheselt, vaid alles mõni aeg peale kogetud sündmust. (Twigg & Mosel, 2017, lk 450–451). Seetõttu on erakorralistes olukordades oluline läbimõeldud koostöö ja üksteise mõistmine riigiasutuste, vabaiühenduste ja kodanike vahel, et vältida kriisis uute ohtlike olukordade tekkimist (Pädurariu, 2022, lk 193). Tulenevalt eeltoodust võib öelda, et kriisiolukordade ettevalmistamiseks on oluline eelnevate kriisiolukordades kaasatud osapoolte tegutsemise analüüsimine.

Seega seisneb töö uurimisprobleem selles, et ei ole teada, mil viisil peab arendama kriisiaegset vabatahtlikku tegevust, et see oleks jätkusuutlik nii vabatahtlikele, kui neid juhendavatele töötajatele. Probleemi analüüsimine on oluline tuleviku kriisiolukordade ettevalmistumiseks Eestis.

Töö eesmärk on analüüsida Ukraina sõjapõgenike kriisiga toimetulekuks kaasatud vabatahtlike tegevuse korraldamist Pärnu linnas ning teha ettepanekuid Lääne-Eesti regionaalsele kriisikomisjonile kriisiaegse vabatahtliku tegevuse jätkusuutlikuks arendamiseks.

Lähtuvalt eesmärgist otsitakse töös vastuseid alljärgnevatele uurimisküsimustel:

- Millistel viisidel ja tingimustel kaasati vabatahtlikke sõjapõgenike kriisiolukorra haldamiseks?
- Millised väljakutsed kaasnesid sõjapõgenike kriisi vabatahtliku tegevusega Pärnu linnas?
- Millist ettevalmistust ja tuge vajavad vabatahtlikud kriisiolukorras tegutsemisel?

Uurimisülesanded:

- Allikate põhjal teoreetilise ülevaate andmine kriisist ja selle mõjust ühiskonnale, kriisiolukorra vabatahtliku tegevuse korraldamisest, selle võimalustest ja probleemidest.
- Valmistada ette ja läbi viia uuring Pärnu linnas Ukraina sõjapõgenike abistanud vabatahtlike ja nende asutuste poolsete juhendajate seas.
- Uuringu tulemuste analüüsimine ja tõlgendamine.
- Uuringu tulemuste põhjal järelduste ja ettepanekute tegemine Lääne-Eesti regionaalsele kriisikomisjonile.

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis antakse teaduslike allikate põhjal ülevaade kriisi olemusest ning nende mõjust ühiskonnale, vabatahtliku tegevuse korraldusest ning sellega seotud võimalustest. Lisaks uuritakse võimalusi ja näiteid vabatahtlike kaasamisest kriiside lahendamiseks. Töö teine peatükk algab ülevaatega Ukraina põgenike kriisist Eestis ja selle haldamisest Pärnu linnas. Samuti tutvustatakse uuringus kasutatud metoodikat, valimi koostamist ja antakse ülevaade uuringu läbiviimisest Pärnu linnas põgenike abistamiseks kaasatud vabatahtlike ja nende asutuste poolsete juhendajate seas. Töö lõpus antakse ülevaade uurimistulemustest ning tehakse järeldused ja ettepanekud kriisiaegse vabatahtliku tegevuse jätkusuutlikuks arenguks.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE KRIISIST JA VABATAHTLIKUST TEGEVUSEST

1.1. Kriis ja selle mõju ühiskonnale

Kriis on tänapäeva ühiskonnas erinevatel tasanditel ja valdkondades laialdaselt kasutatav mõiste, mida on üheselt mõistetavalt raske defineerida. Erinevaid kriisi teooriaid käsitleb ulatuslik teaduslik kirjandus, mille tulemuseks on palju kattuvaid, kui ka erinevaid kriisi määratlusi (Lagadec & Topper, 2012, lk 22). Kriiside uurimise üheks väljakutseks võib pidada asjaolu, et uurijad ei ole suutnud saavutada üksmeelt kriise käsitlevate mõistete määratlustes (Buchanan & Denyer, 2013, lk 206).

Kriisi uurimise ja määratlemise juures tuleb arvestada, et kriis on olemuselt keeruline nähtus (Lagadec & Topper, 2012, lk 22). Kriisid tekivad siis, kui elutähtsate põhiväärtuste ja süsteemide toimimine on ohus. Samuti on kriisi teadvustamisel tähtsal kohal tunnetused – hirm pakilise ja ohtliku olukorra eest peab olema laialdaselt tajutav ja millega kaasneb suur ebakindlustunne nii ohu, kui selle võimalike tagajärgede osas. (Boin *et al.*, 2017, lk 23–25) Kirjanduses on tihti kasutatud 1989. aastast pärit definitsiooni, mis toetub eelpool nimetatud komponentidele. Rosenthal jt (viidatud Kalbassi, 2016, lk 112 vahendusel) defineerivad kriisi, kui „tõsist ohtu sotsiaalse süsteemi põhistruktuuridele või põhiväärtustele ja normidele, mis ajasurve all ja väga ebakindlates tingimustes nõuab kriitiliste otsuste tegemist“.

Kriis näib olevat kõikjal, igapäevaselt räägitakse ühiskonnas näiteks majanduskriisist, kliimakriisist, energiakriisist, poliitilistest kriisidest ja põgenike kriisist. Seega võib tunduda, et mõistet „kriis“ kasutatakse igapäevaselt lihtsalt erinevate keerukate või erakorraliste olukordade kirjeldamiseks. Mõned ebatavalised või erakorralised sündmused nimetakse kriisiks, sest neid hindavad selleks sündmuse läbielanud isikud, neid reguleerivad asutused või meedia, kui selleks on olemas poliitiliste jõudude ja

ajakirjanduse tahe (Buchanan & Denyer, 2013, lk 207). Kriis on suuresti see, mida inimesed selleks peavad, seda terminit kasutatakse erakordsete olukordade või ajastute iseloomustamiseks, millel on potentsiaalselt kaugeleulatuvad ja negatiivsed tagajärjed. See, millal inimesed mõnda erakorralist olukorda kriisina tajuvad, ei tulene ainult eelmainitud ohu olemasolust, vaid ka sündmuste, individuaalsete arusaamade, väärtushinnangute, meedia mõjutuste ja poliitiliste reaktsioonide keerulisest koosmõjust. (Boin *et al.*, 2017, lk 34–35) Seega on kriisi tajumine inimeste, kogukonna ja ühiskonna tasemel üks oluline asjaolu kriisi olemuse mõistmisel.

Teaduslikus kirjanduses pakutakse kriisi paremaks iseloomustamiseks ja mõistmiseks mitmeid kriisi kirjeldamise ja kategoriseerimise viise:

- tüpoloogiaid, näiteks looduslikud, tehnoloogilised ja sotsiaalsed;
- segmenteerimist, näiteks sisemisteks ja välisteks;
- ajalisi skaalasiid, näiteks enne, ajal, pärast;
- kategooriaid, näiteks tootedefektidest rahvusvaheliste kriisideni (Topper & Lagadec, 2013, lk 8).

Lisaks kriisile, kasutatakse igapäevaelus ja ka teaduslikus kirjanduses erakorraliste olukordade kirjeldamiseks mõisteid hädaolukord ja katastroof. Sageli kasutatakse neid mõisteid vaheldumisi, kuid samas võivad nende tähendused märgatavalt erineda (Al-Dahash *et al.*, 2016, lk 1198). Katastroof ja kriis on seega omavahel seotud nähtused ja nad ei välista üksteise olemasolu ja omavahelisi seoseid. Eestis ei kasutata õigusaktides otseselt mõistet kriis. Samas Hädaolukorra seadus (2017) § 1 viitab kriisireguleerimisele, sätestades selle antud seaduse reguleerimisalaks ja § 2 punkt 3 sätestab, et „kriisireguleerimine käesoleva seaduse tähenduses on meetmete süsteem, mis hõlmab hädaolukorra ennetamist, hädaolukorraks valmistumist ja hädaolukorra lahendamist“. Selline määratlus viitab samuti kriisi ja hädaolukorra terminite kasutamise seotusele.

Viimastel aastakümnetel on maailmas märgatavalt tõusnud selliste kriiside esinemine, millel on laiaulatuslik mõju ning taolisi kriise on ühiskonnal üha raskem hallata ja kontrolli all hoida (Lagadec & Topper, 2012, lk 22). Boin (2019, lk 94) tõstab esile ka üha sagedasemad piiriüleised kriisid, näiteks 2008. aasta alguse saanud ülemaailmne majanduskriis ja 2015. aasta põgenike kriis, mis tekitas omakorda üle Euroopa uusi

poliitilisi ja humanitaarkriise. Selliste kriiside mõju ületab igasugused geograafilised, poliitilised ja kultuurilised piirid, samuti avaliku ja erasektori juriidilised piirid ning neid võib iseloomustada kui kiirelt eskaleeruvaid, raskesti hallatavaid, pidevalt muutuvaid ja nende põhjused on kompleksed, raskesti selgitatavad ja ettenägematute tagajärgedega. (Boin, 2019, lk 94)

Lisaks piiriüleste kriiside keerukusele, on oluline teadvustada erinevate kriiside omavahelist seotust, kusjuures üks kriis võib põhjustada teise, mis läbi moodustub omakorda kriiside ahel. Samuti võivad mõned erinevate valdkondade kriisid omavahel kattuda, näiteks keskkonna-, poliitiline ja majanduskriis. Kriisi ahelas võivad ühed kriisid viia teisteni, mõnikord teisi kriise süvendades või teisest küljest leevendades. Kriiside ahelate omavahelised suhted on keerulised ja tihti raskesti hoomatavad. (Bergman-Rosamond *et al.*, 2022, lk 479)

Kriiside mõju ühiskonnale sõltub suuresti selle raskusastmest ja mõju ulatusest. Näiteks laiaulatuslike finantskriiside puhul on otseselt mõjutatud ühiskonna areng, põhjustades tõsisemaid tagajärgi nii inimestele individuaalsel tasandil, kuid ka riikide majanduslikule ja sotsiaalsele heaolule tervikuna. Samas mõjutavad finantskriisid, samuti nagu loodusõnnetused, haiguspuhangud ja kliimamuutused, eriti raskelt vaesemaid inimesi. (Otker-Robe & Podpiera, 2013, lk 3) Finantskriiside ühiskondlikku mõju uurinud Van Dijk (2013) leidis, et finantskriisid suurendavad veelgi vaeste ja rikaste lõhet. Lisaks avastati püsiv mõju inimeste tervisele, põhjustades oodatava eluea languse ning migratsiooni märgatavat kasvu. (Van Dijk, 2013, lk 2)

Viimase kümnendi jooksul on saanud selgeks, et maailm on üksteisega globaalsetes mõõtmetes rohkem seotud, kui kunagi varem, seda nii sotsiaalselt, poliitiliselt kui majanduslikult (Lagadec & Topper, 2012, lk 25). Seega on eelpool kirjeldatud piiriülesed kriisid väga kiirelt levivad ja ränkade tagajärgedega. Näiteks koroonakriis, mille mõju lisaks isiklikule ja kohalikule tasandile, on globaalsel tasandil kirjeldamatu ning mille mõju on laiaulatuslik erinevates valdkondades. Koroonakriisi võib vaadelda ka katalüsaatorina, mis kiirendas osasid sotsiaalseid protsesse ja samas lõpetas teisi, paljastades sotsiaalseid pingeid ja lõhesid, ebavõrdsust ja võimutasakaalu, kuid paljastades ka ühiskondade võime kollektiivseks probleemilahenduseks ja solidaarsuseks (Grasso *et al.*, 2021, lk S24).

Laiaulatuslike kriiside mõju ühiskonnale on keeruline uurida, kuid siiski üritatakse seda teha, et vaadata võimalikke tuleviku stsenaariume. Käesoleva töö aluseks oleva Ukraina ja Venemaa sõja tagajärjed mõjutavad ühiskonda ettenägematutel viisidel, vähendades paljude inimeste toimetulekuvõimet. Näiteks mõjutab sõda otseselt hinnatõusu, toidu ja energia kättesaadavust. (United Nations, 2022, lk 3) Kuigi võib eeldada, et sõda mõjutab inimesi äärmiselt suurem määral, tuleks siin arvestada mitmete globaalsete kriiside samaaegsust. Seetõttu on keeruline selliste laiaulatuslike kriiside puhul anda kindlat ülevaadet selle mõjule tervikuna.

Kriisi tulemusteks võib üldistatult pidada ka läbi kriisi omandatud õppetunde, mis abistavad tuleviku kriisideks valmistumisel. Kriisiga kokku puutunud osapooled peaksid uurima põhjalikult kriisi õppetunde ja seejärel suunama need edasi igapäeva tegevustesse, poliitikasse ja seadustesse. (Boin *et al.*, 2017, lk 32–33). Kriis ei ole lihtsalt erakorraline kahjulik sündmus, vaid läbi selle saadakse kogemusi ja teadmisi sotsiaalsetest nähtustest, mille esile kutsunud õppetunnid kujundavad maailma.

Kriiside erinevaid lähenemisi ja nende keerukaid omavahelisi seoseid on vajalik lahti mõtestada, et paremini läheneda kriisidega seotud nähtuste ja tegevuste uurimisele. Terviklikku pilti kriisist on tihti raske hoomata just kriiside keeruka ja raskesti kirjeldatava olemuse tõttu.

1.2. Vabatahtliku tegevuse korraldus ja võimalused probleemide lahendamiseks

Vabatahtlik tegevus on tänapäeva ühiskondi iseloomustav nähtus, mis pälvib üha rohkem tähelepanu erinevates valdkondades nii Eestis, kui terves maailmas. Vabatahtlik tegevus on vabal tahtel, inimeste huvides tehtav tegevus, mis ei ole rahaliselt motiveeritud, vaid selle aluseks on isiklik motivatsioon (Gligorović & Matorčević, 2017, lk 9). Kuigi vabatahtlikkus väljendub erinevatel viisidel, on vabatahtlikule tegevusele iseloomulik, et seda tehakse vabal tahtel, teiste hüvanguks ja otseseks motivaatoriks ei ole rahalise kasu saamine (United Nations Volunteers, 2022, lk 16). Vabatahtlik tegevus on rahumeelne tegevus, mis on suunatud arengule, kaasatusele, heaolule, elukvaliteedi parendamisele ja erinevatele probleemidele lahenduste leidmisele (Gligorović & Matorčević, 2017, lk 9).

Vabatahtlikku tegevust saab kategoriseerida mitmeti, näiteks vastavalt sellele, millises valdkonnas tegutsetakse, sihtrühma alusel, vabatahtlike vanuse järgi ja ka tegevuse geograafilise ulatuse alusel (Gligorović & Matorčević, 2017, lk 9). Üks levinuimaid viise on ametliku ja mitteametliku vabatahtliku tegevuse eristamine. Ametlik vabatahtlik tegevus on erinevate asutuste kaasabil organiseeritud vabatahtlik tegevus, näiteks avaliku sektori asutuste ja mittetulundusühingute kaudu tegutsemine. Mitteametlik vabatahtlik tegevus on aga ametlike organisatsioonide väline tasustamata abi, mida antakse teistele inimestele väljaspool oma perekonda. (Pater, 2022, lk 20) 2018. aasta maailma vabatahtliku tegevuse raporti (United Nations Volunteers, 2018, lk 12) kohaselt toimub umbes 70% vabatahtlikust tegevusest mitteametlikul viisil ja 30% ametlikult ehk erinevate organisatsioonide kaudu. Samal aastal Eestis läbi viidud vabatahtlikus tegevuses osalemise uuringu (Käger *et al.*, 2019, lk 32) kohaselt tegutsesid Eestis 42% vabatahtlikest mitteametlikult, 33% tegutses aga ametlikult mõne organisatsiooni kaudu. Veel tõi see uuring välja ka asjaolu, et 11% vabatahtlikest tegutses näiteks tööandja või Eesti Töötukassa suunamise kaudu.

Igäihel on võimalus hakata vabatahtlikuks, oluline on tahe seda teha. Erinevad sotsiaalsed, majanduslikud ja poliitilised faktorid mõjutavad vabatahtlikku tegevust, mis on omakorda seotud asjaoludega, miks inimesed vabatahtlikkusega tegelevad (United Nations Volunteers, 2018, lk 9). Igal vabatahtlikul on mitmeid erinevaid põhjuseid, miks nad vabatahtlikkusega tegelevad. Näiteks tahavad nad teisi abistada, tunnevad end seeläbi vajalikuna ja ühiskonna osana, soovivad abistada neile südamelähedaste probleemide lahendamisel ning samuti õppida, areneda ja saada uusi kogemusi. Need on ainult mõned vabatahtlikkuse motiivid, oluline on mõista, et vabatahtlikus tegevuses osalemiseks innustavaid mõjutegureid on mitmekülgeid ja nende olemuse mõistmine on oluline jätkusuutliku vabatahtliku tegevuse tagamiseks. (Gligorović & Matorčević, 2017, lk 19).

Kuigi suurem osa vabatahtlikest tegevustest leiab aset kohalikul kogukonna tasandil, tegutsevad vabatahtlikud erinevatel tasanditel, nagu näiteks riiklikul tasandil, rahvusvaheliselt ja veebi keskkonnas (United Nations Volunteers, 2018, lk 9). Samuti on vabatahtlikku tegevust võimalik iseloomustada läbi selle toimumise korrapärasuse ja tiheduse. Vabatahtlik tegevus võib toimuda episoodiliselt, näiteks seoses mingi kindla sündmuse või abistamist vajava olukorraga, samas võib see toimuda süstemaatiliselt, kui

vabatahtlikud pühenduvad pidevalt kindlale meelepärasele tegevusele (Pater, 2022, lk 20).

Episoodilise vabatahtliku tegevuse vastu on huvi tõusmas, kuna see on paindlikum ja ei sõltu nii palju elustiilist, kui süstemaatiline vabatahtlik tegevus. Vabatahtlikele on oluline pühenduda kindlatele eesmärkidele ja tegevuse tulemustele, millega isiklikult samastutakse või mis näiteks on hetkel trendikas tegevus. Need tegurid mõjuvad soodsalt pikaajaliselt kindlate vabaiühenduste tegevustes osalemise lojaalsusele. (Millora, 2020, lk 8) Vabatahtlike lojaalsuse tõstmiseks asutuse suhtes, nende paremaks hoidmiseks pikaajaliselt, on oluline hoolikalt jälgida ja hinnata organisatsioonis valitsevat sisekliimat. Samuti on oluline selliste tegevuste arendamine, mis tugevdaks suhteid vabatahtlike vahel ning vabatahtlike ja asutuste töötajate vahel (Nencini *et al.*, 2015, lk 636).

Tänapäeva kiirelt arenevas ühiskonnas on vabatahtliku tegevuse korraldused muutumas. Inimesed otsivad vabatahtliku tegevuse uusi, lihtsalt ligipääsetavaid ja pigem lühiajalisi võimalusi. Sellist viisi nimetatakse mikrovabatahtlikuseks, mida iseloomustavad tegevuse väike ajakulu, mugavus teostada tööd kiirelt ja koheselt, endale sobival ajal ja viisil (Käger *et al.*, 2019, lk 16). Üheks mikrovabatahtlikku tegevuse positiivseks küljeks on võimalus kaasata vabatahtlikke, kellel muidu ei oleks selleks võimalusi, näiteks piiratud aja- ja liikumisvõimega inimesi (Heley *et al.*, 2022, lk 76).

Vabatahtlik tegevus on üksikisikute, kogukondade, majanduse ja laiemalt terve ühiskonna jaoks väärtuslik, kuna see soodustab sotsiaalset kaasatust, loob sotsiaalset kapitali ja avaldab mõju ühiskonnas muutuste esilekutsumiseks. Hästi koos toimiv kodanikuühiskond ja pühendunud vabatahtlikud aitavad leida võimalusi ja loomingulisi lahendusi ühiskonnas esinevatele probleemidele. (Pater, 2022, lk 21) Probleemidele lahenduste leidmine ja nende lahenduste teostamisele kaasaaitamine erinevatel tasemetel on üks vabatahtlikkuse eesmärk ja motivaator. Samas on positiivse mõju tõstmiseks oluline kohalike omavalitsuste teadlikkus vabaiühendustest ja vabatahtlikkusest, kuna vabatahtliku tegevuse potentsiaalse väärtuse alahindamine kohaliku võimu poolt takistab selliste ühenduste tegevuse kaudu loodud ühiskondliku lisandväärtuse suurenemist (Käger *et al.*, 2019, lk 84).

Nagu eelpool mainitud on inimeste vajadused ja soovid muutumas ning üha rohkem eelistatakse lühiajalisemaid ja episoodilisi vabatahtliku tegevuse võimalusi, mis toob esile aina suurema vajaduse mõista, mis mõjutab inimeste soovi vabatahtlikkusele rohkem aega pühendada. Kõige rohkem mõjutavad vabatahtlikus tegevuses osalemise või mitteosalemise soovi tegevuses osalemise algsed motiivid, sotsiaalsed sidemed kaasvabatahtlikega ning rahulolu varasemate kogemustega (Compion *et al.*, 2022, lk 473). Rahulolu vabatahtliku tegevuse kogemusega tervikuna on oluline faktor, mis mõjutab vabatahtlike otsuseid oma aega panustada ning seda tuleks arvestada just organisatsioonidel, kes soovivad vabatahtlikke motiveerida rohkem osalema. Näiteks peaksid vabatahtlike rahulolu tõstmiseks organisatsioonid panustama transformatiivsete juhtide arendamisesse ja samuti tõstma rohkem esile vabatahtliku tegevuse kasulikkust ühiskonnas, kuna vabatahtlikele on oluline enda humanitaarsete väärtuste väljendamine. (Dwyer *et al.*, 2013, lk 201)

Eriti oluline on vabatahtlik tegevus ressursina erinevates kriisiolukordades. Paljudes riikides on pika ajalooga ametlikud vabatahtlike organisatsioonid, kes omavad tähtsat rolli hädaolukordadeks valmisolekuks ja reageerimisel, näiteks on laialdaselt levinud vabatahtlike tuletõrjajate ühingud (Roth & Prior, 2019, lk 10). Lisaks hädaolukorras abistavatele ametlikele organisatsioonidele, tuleb erakorralistes olukordades arvestada ka tavaliste kodanike panusega kriisiolukordade ohjamisel. Sellisel juhul saab rääkida spontaanselt vabatahtlikust tegevusest, mille puhul vabatahtlikud saavad abi pakkuma omaalgatuslikult, sooviga abistada kriisist tingitud ootamatute vajaduste rahuldamisel. (Simsa *et al.*, 2018, lk 104) Eriti kerkib spontaanne vabatahtlikkus esile tõsiste hädaolukordade puhul, kus tavalised inimesed on tihti esimeste abiosutajate seas, kui ametlike organisatsioonide reageerimissuutlikkus on ülekoormatud (Twigg & Mosel, 2017, lk 443–444).

Viimaste aastate laiaulatuslikud kriisid, nagu Covid pandeemia ja Ukraina põgenike kriis, on aina rohkem esile tõstnud vabatahtliku tegevuse olulisust erakorralistele olukordadele võimalikult kiireks reageerimiseks. Valitsused ei ole sageli võimelised toime tulema kriisidega, mis on läbi põimunud erinevate keerukate probleemidega ning mis ei ole selgelt piiritletud ja äkilised nagu näiteks erinevad õnnetused (Boin *et al.*, 2020, lk 136). Näiteks tabas Eestis eriti raskelt 2020. aasta koroonakriis Saaremaad, kus erinevate

riiklike süsteemide toimimine oli väga suure pinge all. Sellises pingelises olukorras, kus ametlike ressursse nappis või olid need ülekoormatud, andis see arenguvõimalusi vabatahtlikule tegevusele. Vabatahtlikud olid suurel määral kaasatud erinevatel kriisist tulenevate probleemide lahendamisel, näiteks hooldustöödel ja karantiinis olijate abistamisel. (Kahm, 2020, lk 55–56)

Vabatahtliku tegevuse erinevate viiside ja tahkude tundmine on oluline selle valdkonna analüüsimiseks ja arendamiseks. Valdkond on väga mitmekülgne ning kiirelt muutuv, oluline on mõista uusi trende ning neid kasutada vabatahtliku tegevuse arenguks, et saavutada vabatahtliku tegevuse erinevate viiside ja valdkondade jätkusuutlikus.

1.3. Kriisiolukordades vabatahtlike kaasamisega seotud väljakutsed

Kriisiolukordades on oluline kaasata kõiki olemasolevaid ressursse. Vabatahtlike võimalused osalemiseks erinevate hädaolukordade ohjamises, sõltuvad suuresti olemasolevatest ametlikest struktuuridest ja korraldustest, mis on selliste olukordade puhul ametlikult ette nähtud (Whittaker *et al.*, 2015, lk 364). Samas on vähe teada, kuidas saaks vabatahtlikke rohkem kaasata sotsiaalset laadi kriiside haldamisel (Strandh, 2019, lk 328). Tõhus kriiside ohjamine eeldab paljude erinevate osapoolte kaasamist nii riigi, kui üksikisiku tasandil. Kodanikuühiskonna ja avaliku halduse vaheline koostöö mängib selliste olukordadega toimetulekul eriti tähtsat rolli. Sellegipoolest peavad mõned professionaalsed juhid vabatahtlikkust eriolukordades endiselt pigem takistuseks, kui vajalikuks abiks ning vabatahtlike ja spetsialistide koostöö arendamine on keeruline väljakutse, millega paljud organisatsioonid silmitsi seisavad. (Roth & Prior, 2019, lk 5)

Vabatahtlike kaasamine kriisiolukordades on tõusu teel ning selle tulemusena kaasatakse uusi vabatahtlike rühmi ühiskonnas, mis läbi jõutakse ka vabatahtlike baasi mitmekesistamiseni. Selleks on vaja, et riiklikud organisatsioonid panustaksid süsteemsemalt ja strateegilisemalt enda vabatahtlike kaasamise planeerimisse. Selleks peaksid vabatahtlikud ja vabäihendused olema aktiivselt kaasatud tegevustesse juba enne kriisi tekkimist, mis hetkel on enamasti puudulik. (Strandh, 2019, lk 328) Näiteks Eestis tegelevad kriisideks planeerimisega kriisikomisjonide süsteem, mida reguleerib Hädaolukorra seadus, mille § 5 lõige 2 sätestab: „Täidesaatva riigivõimu asutuste ja

kohaliku omavalitsuse üksuste vahelise koostöö korraldamiseks hädaolukordade ennetamisel, hädaolukordadeks valmistumisel ja hädaolukordade lahendamisel moodustatakse neli alaliselt tegutsevat regionaalset kriisikomisjoni“. Seega on olemas just kriisidega tegelevad erinevatest osapooltest koosnevad komisjonid, mille eesmärgiks on hädaolukordadeks valmistumise parandamine. Erinevad osapooled kriiside haldamisel nõustuvad üha enam, et kriisiaegne vabatahtlik tegevus on tähtis ja oluline suund kriisiolukordade lahendamisel ning koostööle peab rohkem tähelepanu pöörama. (Strandh, 2019, lk 328)

Kriisiolukordades osalevad mitteametlikud vabatahtlikud ehk need, kes tegutsevad iseseisvalt, riskivad füüsilise või psühholoogilise kahju tekkimise võimalustega endale ja ka teistele, kui nad osalevad hädaolukorra ohjamise tegevustest ilma vajalike teadmiste, oskuste, varustuse ja koolitusega (Whittaker *et al.*, 2015, lk 365). Seetõttu tuleks seda kriisiolukorras planeerimisel ja koordineerimisel teadvustada ja samal ajal tähtsaks pidada ka kogukonna kõrgetasemelist kaasatust. Iga indiviid, kes soovib ja on võimeline oma abi pakkuma, peaks leidma endale sobiva rolli ametiasutustes või vabäühendustes, et seeläbi vähendada võimalust kriisi kahjulike mõjude realiseerumiseks. (Pädurariu, 2022, lk 196) Ametlike organisatsioonide jaoks tähendab see loobumist traditsioonilistest paindumatutest lähenemisviisidest ning vajadust välja selgitada, kuidas kaasata, arendada, ja kasutada paindlikumaid organiseerimisviise (Boersma *et al.*, 2019, lk 738). Kindlasti on vaja sõltuvalt olukorrast teha otsuseid, keda ja mil kujul kriisiolukordades kaasata, kuid vabatahtlike ei tohiks kõrvale jätta ja potentsiaalselt vajalikku ressursi kasutamata jätta, lihtsalt seetõttu, et eeldatakse nende ebakompetentsust.

Hästi juhitud vabatahtlikud pakuvad võimalust vähendada ametiasutuste koormust hädaolukordade haldamisel, mida on võimalik saavutada läbi vabatahtlike oskuste analüüsimise ja seeläbi sobivale tegevusele suunamise, mis omakorda aitab vältida tegevustest tulenevaid riske. Oluline on suunata vabatahtlikud tegevustele, mis vastavad nende võimetele ja oskustele. Kõik kriisiolukordadega seotud ülesanded ja tegevused ei nõua ulatuslikku väljaõpet, paljudele vabatahtlikele sobivad tegevused, mis ei nõua spetsiifilisi oskusi ja väljaõpet. (Roth & Prior, 2019, lk 11) Seega on ka kriisiolukordades vajalik vabatahtlike paremaks rakendamiseks nende varasemate kogemuste, oskuste ja teadmiste analüüsimine ning selle põhjal neile sobiva tegevuse rakendamine. Selline

analüüsimine nõuab kindlasti lisa ressurssi, mida kriisiolukorras ei pruugi jätkuda. See asjaolu tõstab esile kriisiolukordadeks valmistumise tähtsuse vabatahtlike efektiivsema kasutamise ja kaasamise jaoks.

Samas võivad kriisiolukorrad tekitada vabatahtlikele erinevaid raskusi olenemata tegevuse viisist just konkreetse kriisi olemuse tõttu. Näiteks 2015. aasta Euroopa põgenike kriisis organisatsioonide kaudu tegutsenud Austria spontaansetest vabatahtlikest kogesid paljud suurel määral emotsionaalset ja füüsilist koormust, mis oli tingitud eelkõige pikkadest töötundidest ja pidevatest kiireloomulistest tegevustest põgenikega. Esines füüsilist nõrkemist, traumeerivate olukordade nägemist unes ja samuti kasutasid vabatahtlikud erinevaid ravimeid, et koormusele vastu pidada. Samuti ilmnes eelneva kogemuse ja õppe olulisus – spetsiaalse väljaõppega, näiteks hädaolukorra või psühhosotsiaalse töökogemusega vabatahtlikud pidasid pingetele märkimisväärselt paremini vastu. (Simsa *et al.*, 2018, lk 111) Füüsiline ja emotsionaalne väsimus on seega üks asjaolu, mida tuleb kriisiolukorras vabatahtlike kaasamisel teadvustada ja jälgida.

Keerulised suhted kriisiolukordade haldamisel erinevate vabatahtliku tegevuse viiside vahel tulid hästi välja Lesvose saarel, kus 2015. aastal alguse saanud Euroopa põgenike kriis andis ainulaadse kogemuse. Saarel tegutsesid samaaegselt nii kohalikud vabatahtlikud, rahvusvahelised spontaansed vabatahtlikud, vabaihendused ja riigipoolne abi, mis tekitas lisaks keerulisele kriisiolukorrale erinevaid pingeid. Pinged oli suuresti tingitud meedia kajastuse mõjutustest ja usalduse puudumisest ametlike asutuste vastu, kes ei reageerinud kriisile koheselt sellisel viisil nagu kohalikud ja spontaansed vabatahtlikud. Ilmnes ühtsema kriisiolukorra vabatahtlikkuse koordineerimise olulisus, sealne kogemus kinnitab, et kriisides ei ole alati võimalik spontaanseid vabatahtlikke allutada traditsiooniliste süsteemide juhtimisele ning vajalikud on kaasamise ja juhtimise viiside kaasajastamine. (Guribye & Mydland, 2018, lk 360–362)

Kriisiolukordades on kõige suuremaks väljakutseks koostöö ametlike organisatsioonide ja vabatahtlike vahel, oluline on teadvustada, et inimesed soovivad erakorralistes olukordades abistada ning selleks on vajalik eelnev planeerimine. Kuigi kriisid on oma olemuselt eriilmelised ja nõuavad tihti erinevaid lähenemisi, on organisatsioonidel koostöös võimalik parandada vabatahtlike kaasamise planeerimist ja tegevuste korraldamist enne kriisiolukordade tekkimist.

2. UURING KRIISIAEGSEST VABATAHTLIKUST TEGEVUSEST UKRAINA SÕJAPÕGENIKE KRIISI HALDAMISEL PÄRNU LINNAS

2.1. Ülevaade Ukraina sõjapõgenike kriisi haldamisest Pärnu linnas

Venemaa rünnakuga Ukrainale 24. veebruaril 2022. aastal sai alguse sõda, mille tagajärjel hakkasid ukrainlased massiliselt sõja eest põgenema naaberriikidesse ja sealt edasi teistesse riikidesse. Sõja alguspäevil avas Eesti riik oma piiri Ukraina inimestele, kes sõja eesti põgenesid ning asuti kiirelt saabuval inimesi abistama. Üheks põhiliseks põgenike vastuvõtmise asukohaks oli Pärnu linn Ikla piiripunkti lähedase asukoha tõttu.

Kriisi alguses abistas Pärnu linn Ukrainast saabuval sõjapõgenikke ööpäevaringselt avatud ajutises vastuvõtupunktis linnavalitsuse ruumides. Mõistes, et olukord eskaleerub kiirelt, hakkas linnavalitsus, koostöös Sotsiaalkindlustusametiga ning vabatahtlikega Kaitseliidust ja Punasest Ristist, looma püsivamat keskust Pärnu kesklinnas asuvasse vanasse politseimajja. Keskus valmis 9. märtsil ning selle juhtimine anti siis üle Sotsiaalkindlustusametile, kes koostöös teiste asutuste ja vabatahtlikega, hakkas Pärnu piirkonda saabuvatele sõjapõgenikele abi pakkuma. (Kosenkranius, 2022)

9. märtsiks oli Eestisse saabunud 10 000 sõjapõgenikku ning olukorra leevenemist ei olnud näha ning seega kehtestati 11. märtsil 2022. aastal välja hädaolukord, mille väljakuulutamisega hakkas Eestis tervikuna põgenike kriisi haldamist juhtima Politsei- ja Piirivalveamet (Virk & Sepp, 2022, lk 9). Seega hakati kriisireguleerimist juhtima terves riigis ühtselt ning selle üheks tähtsaks punktiks oli Pärnu linn. Eelmainitud Sotsiaalkindlustusameti juhitud vastuvõtukeskusesse hakati rajama riikliku vastuvõtupunkti, kus esmase vajaliku informatsiooni ja abi jagamisele lisaks väljastatakse põgenikele Eesti isikukoodid ning vajadusel ajutised elamisload. Samuti oli keskuse

loomise eesmärgiks sõjapõgenike ajutisele majutusele suunamise ühtlustamine üle Eesti. (Kahro, 2022). 21. märtsil 2022. aastal avatigi Pärnus Politsei- ja Piirivalveamet juhitud sõjapõgenike vastuvõtukeskus (Virk & Sepp, 2022, lk 13), kus ühe katuse alla toodi põgenikele vajalikud esmased teenused.

Politsei- ja Piirivalveameti hallatud ühisstaabi töös osalesid erinevad asutused, koostööd tehti ka vabaihendustega, eraettevõtetega ja linnakodanikega. Hädaolukord lõppes 13. mail 2022. aastal, kui saabuvate sõjapõgenike hulk oli stabiliseerunud ja märkimisväärselt vähenenud. Hädaolukorra lõppedes anti põgenike abistamise juhtimine tagasi Sotsiaalkindlustusametile, kes võttis üle vastuvõtupunktid, mis muutusid põgenike infopunktideks. Endiselt saavad põgenikud sealt esmast abi ja juhendamist, kuid osad teenused liikusid tagasi ametlikesse asutustesse, näiteks dokumentide taotlemine. (Roop, 2022)

Eelpool väljatoodu põhjal oli Pärnus kriisiperioodi alguses kriisireguleerimises esiplaanil kaks valitsusasutust. Esiteks Sotsiaalkindlustusamet, mille tegevust reguleeriv Sotsiaalkindlustusameti põhimääruse § 5 sätestab asutuse tegevusalad: „Ameti tegevusvaldkond on sotsiaalkaitse ja lastekaitse korraldamine“. Põhimääruse kohaselt on Sotsiaalkindlustusameti üheks ülesandeks just rändega seotud teenuste korraldus. (Sotsiaalkindlustusameti põhimäärus, 2019) Teiseks Politsei- ja Piirivalveamet, mille tegevusvaldkonnad sätestab Politsei- ja Piirivalveameti põhimääruse § 7 järgnevalt: „Ameti tegevusvaldkond on avaliku korra kaitsmine, piirihalduse ning kodakondsus- ja migratsioonivaldkonna korraldamine“ (Politsei- ja Piirivalveameti põhimäärus, 2014).

Lisaks mainitud valitsusasutustele oli põgenike kriisi alguses tähtsal kohal Kaitseliit, kelle tegevust reguleerib Kaitseliidu seadus, mille § 2, lõige 1 sätestab järgnevat: „Kaitseliit on Kaitseministeeriumi valitsemisalas tegutsev vabatahtlik, sõjaväeliselt korraldatud, relvi valdav ja sõjaväeliste harjutustega tegelev riigikaitseorganisatsioon“. Samuti omas tähtsat rolli mittetulundusühing Eesti Punane Rist, kes kuulub rahusvahelisse humanitaarliikumisse, mille missiooniks on: „ennetada ja leevendada inimeste kannatusi kõikjal, kus see on võimalik elu ja tervise kaitsmiseks ning inimeste austamise tagamiseks, eriti relvastatud konfliktide ja muude hädaolukordade ajal“ (Eesti Punase Risti põhikiri, 2023).

Aasta peale sõja algust ei saa öelda, et sõda ja põgenike kriis oleks lõppenud. Endiselt tegeletakse igapäevaselt põgenike vastuvõtmisega ja siin elavate ukrainlaste toetamisega. Ajaga on loodud uued süsteemid ja tegevust on alustanud mitmed uued vabatahtlused, kelle eesmärgiks on põgenike abistamine. Samuti on toimunud areng riigi tasandil, näiteks peale eespool mainitud hädaolukorra lõppu, 2022. aasta mais loodi Sotsiaalkindlustusameti juurde uus kriisireguleerimise osakond, kelle esimeseks ülesandeks sai sõjapõgenikele vajaliku esmase abi tagamine (Virro, 2022).

Siiski oli kõige pingelisem aeg kriisi algus ja hädaolukorra periood, seega keskendub käesoleva töö uuringu osa selle ajaperioodi tegevuse uurimisele ja saadud kogemuste analüüsimisele. Seetõttu on uuringus vaatluse all eespool nimetatud asutuste tegevus, kes sellel ajal kõige suuremal määral Pärnu linnas kriisi haldamisega tegelesid ja kelle juhtimise all vabatahtlikud tegutsesid.

2.2. Uurimismetoodika ja valimi kirjeldus

Käesoleva töö uuringu läbiviimiseks kasutati kvalitatiivset uurimisviisi. Lähtuvalt töö eesmärgis on vajalik uurida respondentide individuaalseid kogemusi ja arvamusi antud teemast, see nõuab lähenemist, mis annaks võimaluse teemasse süveneda isiklikumalt ja sügavamalt. Kvalitatiivse uurimisviisi üheks eeliseks on põhjalikuma ülevaate saamine inimeste kogemustest ja nägemustest (Askarzai & Unhelkar, 2017, lk 29), seega võimaldab see uurimisviis süüvida vastajate kogemustesse detailsemalt.

Andmekogumise meetodina kasutati lõputöös intervjuud, mis on kvalitatiivsel uuringul tihti eelistatud uurimisviis, kuna võimaldab põhjalikku uuritava nähtuse edasi andmist. Intervjueeritavatega viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud, kuna see viis võimaldab intervjuude käigus muuta küsimuste järjestust ning küsida lisaküsimusi, et saada intervjueeritavalt vajadusel nende vastuseid täpsustavaid selgitusi. (Õunapuu, 2014, lk 170–171) Poolstruktureeritud intervjuudeks koostas autor kaks intervjuukava (vt lisa 1 ja lisa 2), mille loomise aluseks oli lõputöö eesmärk, uurimisküsimused ja töö teooria peatükis kasutatud teaduslikud allikad.

Uuritavaid sihtrühmi on tulenevalt töö eesmärgist kaks. Esiteks vabatahtlikud, keda kaasati Ukraina sõjapõgenike abistamiseks. Teiseks asutuste poolsed juhendajad, kes

vabatahtlike kaasasid, nende tegevust koordineerisid või juhendasid, seda sihtrühma nimetatakse edaspidi töös kokkuvõtvalt juhendajateks. Selline sihtrühmade valik võimaldab saadud vastuseid ja kogemusi võrrelda erinevast vaatenurgast, mille tulemusena on võimalik põhjalikumalt teemat analüüsida. Respondentideni jõudmiseks pöördus autor organisatsioonide poole e-kirja, helistamise ja kohtumiste teel, neile edastati lõputöö üldine tutvustus ning palve abistada sobivate intervjueeritavate leidmisel. Asutused edastasid informatsiooni juhendajatele ja vabatahtlikele, kes seejärel osalemissooviga otse autori poole pöördusid. Seega kasutati uuringus ettekavatsetud valimit, mis moodustati autori poolt kindlatele tunnustele vastavatest isikutest, lähtuti teemast ja autori teadmisesest sihtrühmade suhtes, seega kaasati respondente valimisse teadlikult (Õunapuu, 2014, lk 143).

Valim moodustati respondentidest, kes vastasid kindlatele tunnustele: asukoht Pärnu linn, tegevustes otsene kokkupuude Ukraina sõjapõgenikega ning tegutsemine vähemalt kriisi alguses, ajavahemikus 24.02.2022–13.05.2022. Käesolevas töö uuringu osas on uurimise all ametlik vabatahtlik tegevus kriisiolukorras, seega moodustati valim respondentidest, kes tegutsesid Sotsiaalkindlustusameti, Politsei- ja Piirivalveameti, Kaitseliidu ja Punase Risti Seltsi kaudu. Nagu 2.1 peatükis mainitud, olid nimetatud asutused esirinnas põgenike kriisi haldamisel Pärnu linnas ning seetõttu on nende organisatsioonide kaasamisel tegutsenud vabatahtlikud ja juhendajad sobivad käesoleva teema uurimiseks.

Intervjueeritavaid oli kokku kümme, kuus vabatahtlikku ja neli vabatahtlike juhendajat. Intervjuud toimusid ajavahemikul 17.03.2023–14.04.2023, respondentidele sobival viisil, ajal ja asukohas, et vastajad tunneksid end mugavalt ja vabalt. Kaks vastajat soovisid vastata intervjuu küsimustele kirjalikult e-kirja teel ning üks osaleja soovis vestelda videokõne vahendusel. E-kirja teel küsimustele vastanutele esitati vajadusel peale vastuste saamist ja nende läbitöötamist e-kirja ja telefoni teel täpsustavaid lisaküsimusi, et tagada vastuste parem mõistmine.

Intervjuudes osalejatele tagatakse anonüümsus ehk töö analüüsis käsitletakse vastajaid anonüümselt ning respondente ei seostata konkreetselt nende organisatsioonidega. Anonüümsuse tagamiseks lõputöö analüüsi osas on respondendid kodeeritud numbriliselt ning tähistatud vastavalt tähisega V ehk vabatahtlik ja J ehk vabatahtlike juhendaja. Lisaks nummerdatakse vastajad vastavalt intervjuude toimumise järjekorrale V1, V2, V3

jne. Alljärgnev tabel 1 annab täpsema ülevaate intervjuude toimumise ajast, viisidest ja kestvusest.

Tabel 1. Ülevaade andmete kogumisest

Vastaja kood	Intervjuu kuupäev	Intervjuu viis	Intervjuu kestvus
V1	17.03.2023	Silmast-silma	25 minutit
V2	20.03.2023	Silmast-silma	31 minutit
V3	20.03.2023	Silmast-silma	27 minutit
V4	20.03.2023	Silmast-silma	34 minutit
V5	22.03.2023	Silmast-silma	36 minutit
V6	28.03.2023	Silmast-silma	39 minutit
J1	30.03.2023	Zoomi vahendusel	31 minutit
J2	31.03.2023	Silmast-silma	30 minutit
J3	09.04.2023	E-kirja teel	
J4	14.04.2023	E-kirja teel	

Intervjueeritavatega kohtumise alguses tutvustas lõputöö autor ennast ja intervjuu eesmärki ning palus respondendi luba vestluse salvestamiseks. Intervjuud salvestati helifailina mobiiltelefoni abil. Peale intervjuude läbiviimist transkribeeriti helifailid *Microsoft Office Wordi* dikteerimise lahenduse abil, peale mida kuulati intervjuusid uuesti ning viidi käsitsi sisse vajalikud parandused, seejärel salvestati tekstifail *Microsoft Office Wordi* dokumendina. Suulised intervjuud kestsid keskmiselt 31,6 minutit.

Peale intervjuude tekstifailiks transkribeerimist asuti saadud andmeid analüüsima. Andmeanalüüsimeetodiks kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi, mis võimaldab teksti sisust leida ja esile tõsta olulisi järeldusi (Õunapuu, 2014, lk 160). Uurimistulemuste analüüsimisel ja vastajate arvamuste esile tõstmiseks esitatakse tulemuse analüüsi osas intervjueeritavate tsitaate oluliste asjaolude rõhutamiseks ning parema ülevaate andmiseks vastajate mõtetest ja kogemustest.

2.3. Uurimistulemuste analüüs

2.3.1. Vabatahtlike kaasamine Ukraina põgenike kriisi haldamisel

Kriisiaegse ametliku vabatahtlikkuse arendamise vajaduste ja võimaluste analüüsimiseks tuleb esmalt vaadelda vabatahtlike kaasamist põgenike kriisis. Ülevaate saamiseks küsiti intervjueeritavatel erinevaid küsimusi, mis olid keskendunud kriisi algusele, selle alusel

saab autor välja selgitada, kuidas vabatahtlike kaasamine põgenike kriisis toimus ning mis olid esmasel kaasamisel kitsaskohad.

Selleks, et paremini analüüsida vabatahtlike nägemust ja kogemust, oli esiteks oluline omada ülevaadet nende töötamise staatusest ja varasemast kokkupuutest vabatahtliku tegevusega enne põgenike kriisi algust. Intervjuudest selgus, et neli vastajat olid kriisi alguses tööga hõivatud (V1, V3, V4, V6), kaks vastajatest (V1, V2) olid üliõpilased ning üks vastaja (V5) oli töötu. Vabatahtlikud töötasid erinevates valdkondades spetsialistidena, kusjuures ainult üks respondent (V3) töötas sotsiaalvaldkonnas ja tema igapäevased tööülesanded olid otseselt seotud inimeste abistamisega.

Enamus intervjuueeritavaid oli varasemalt, enne põgenike kriisi, suurel määral vabatahtlikus tegevuses osalenud. Vastajad tõid välja, et vabatahtlikkus on nende jaoks normaalne elu osa. Vastaja V1 tõdes: „Meie perekonnas on see põhimõte, et vähemalt üks heategu nagu aastas, kus sa nagu annadki oma aega, mitte ei anna raha, et see on minu üleskasvamise ja minu peretraditsioonide üks osa olnud väga pikalt“. Samuti selgus, et neli respondenti (V2, V3, V4, V6) oli varasemalt vabatahtlikuna tegutsenud erinevate vabaihenduste kaudu ning panustanud aktiivselt nende tegevustesse. Üks vastaja (V3) oli vabatahtlikuna osalenud vabaihenduse kaudu Covid kriisi haldamises. Ainult ühel vastajal (V5) puudus varasemalt igasugune kokkupuude vabatahtliku tegevusega. Seega võib öelda, et enamik intervjuueeritavatest olid kogunud vabatahtlikud ning nende kogemused ja nägemused vabatahtlikkusest on mitmekülgsed ja sobilikud nende alusel teema analüüsimiseks.

Vabatahtlike juhendajate vastuste analüüsimise puhul oli samuti oluline mõista, millistel ametikohtadel intervjuus osalejad töötasid põgenike kriisi alguses ning millisel kujul olid nad vabatahtlikega varasemalt tööalaselt kokku puutunud. Enamus vastajaid olid keskastme juhid (J1, J3, J4) ning respondent J2 töötas spetsialisti tasemel. Kõik juhendajad olid oma töös erinevatel viisidel vabatahtlikega kokku puutunud. Lisaks tõid kolm vastajat (J1, J2, J4) välja, et on ise samuti aktiivsed vabatahtlikud erinevates vabaihendustes. Respondent J1 kirjeldas: „Ma olen ise olnud vabatahtlik siin seal organisatsioonides, olen varasemas elus erinevates mittetulundusühingutes töötanud ja ma tean, mis on vabatahtlik töö ja vabatahtlike kaasamine /.../ ja ma teadsin ka neid tähtsamaid organisatsioone, kellel on vabatahtlike võrgustik olemas“. Seega oli uuringus

osalenud juhendajatel varasemalt enne põgenike kriisi nii tööalased, kui ka isiklikud kokkupuuted vabatahtlikkusega.

Uuringust selgus, et vabatahtlikud jõudsid põgenike abistama erinevatel viisidel. Kuna osad intervjueeritavad olid vabaihenduste aktiivsed liikmed (V2, V3, V6) siis nendeni jõudsid esialgsed üleskutsed vabatahtlike vajadusest vabaihenduste poolt edastatud e-kirjade kaudu. Vastaja V2 kirjeldas oma teekonna algust nii: „Kuidagi oli see nii iseenesestmõistetav, et kui sõda hakkas, siis väga kiiresti opereerusime, kohe hakkas töö pihta. Tuleviku peale hakati väga kiiresti mõtlema, /.../ otsisime vabatahtlikke juurde, mina kaasasin ka veel nii palju lisavabatahtlikke, kui mul tutvusringkonnast võtta oli“. Ülejäänud vastajad jõudsid kriisis abistamiseni erinevaid teid pidi, sõbra kutsel (V4), ise ennast pakkudes (V1) ning Töötukassa kaudu (V5). Kõik vastajad tõdesid, et otsus oma abi pakkuda tehti kiirelt, ilma pikalt kaalumata.

Vabatahtlike juhendajate intervjuudest tulid välja sarnased viisid, kuidas asutused vabatahtlikke kaasasid. Kriisi alguses kaasati vabatahtlikke kõige rohkem vabaihenduste olemasolevatest vabatahtlikest, e-kirja teel saadeti laiali üleskutsed ning üleskutsele vastanute kontakte jagasid asutused omavahel. Vastaja J1 kirjeldas: „Ma otsisin ise kontakte veel organisatsioonides, kus vabatahtlikud panustasid, samas väga palju ka nii öelda mitte organisatoorseid vabatahtlikke nii öelda inimesi tänavalt, kes tulid spontaanselt, /.../ see aitajate ring oli hästi suur ja Pärnus see tegelikult toimus väga hästi“. Samas respondent J4 tõi välja, et paljud vabatahtlikud otsisid kriisi alguses ise vabaihendused ülesse, et oma abi pakkuda. Kõik juhendajad olid ühel meelel, et kriisi alguses ei olnud mingit kahtlust, et vabatahtlikke tuleb põgenike parimaks abistamiseks kaasata. Respondent J3 tõi välja, et mõistis põgenike saabumise alguses inimressursi nappust ja seetõttu oli vabatahtlike kaasamine oluline kohe kriisi alguses.

Vabatahtlike vastustest selgus, et enamasti ei teadnud nad enne appi minemist, mis neid ees ootab ning mis tegevustes nad täpselt osalevad. Üldiselt oli teada enne tegevuse alustamist, et vajatakse vene keelt rääkivaid inimesi, kes oleksid abiks tõlkimisel ning põgenike abistamisel üldiselt. Vastaja selgitas: „Ja teadsin, et on vaja tõlkida ja rääkida inimestega, natuke nagu neid rahustada. Lihtsalt, et on vaja appi tulla teadsin“(V4). Vabatahtlikele oli teada, et vajatakse abistajaid ning täpsemad juhtnöörid anti kohapeal jooksvalt tegevuste käigus, kuna vajadused muutusid kiirelt ning vabatahtlikele anti palju

iseseisvust. Samas tunnistasid vastajad, et teadvustasid selle olukorra uudsust ja teadmatust neid ees ootava ees.

Aga ma kartsin, et see on ainukene, mida ma mäletan, oli see, et ma kartsin. Aga kui ma sinna läksin, siis see hirm kadus, ma ei tea ise ka, mida ma kartsin, võib-olla oligi see teadmatust. Ei teadnud, mis situatsioonis need inimesed tulevad ja, ja kui need inimesed nutavad ja on paanikas, /.../ ma ei teadnud, et kuidas ma tegelikult päriselt reageerin selles olukorras. (V3)

Vabatahtlike juhendajate intervjuudest ei selgunud, et vabatahtlikke oleks alguses kaasatud kindlate kriteeriumite alusel. Kolm vastajaid (J1, J2, J4) tõi välja, et nende asutused kriisi alguses konkreetseid vabatahtlikuks saamise tingimusi ei seadnud, oluline oli tahe ja võimalus panustada. Samas peeti oluliseks vene keele oskust, kuid see ei olnud määrav kriteerium. Hiljem töö käigus tekkisid paremad arusaamad, milliseid vabatahtlikke vajatakse ning kes võiksid sobida tegutsemise käigus tekkinud rollidesse.

/.../ muidugi kui juba natukene aega oli töö käinud, siis meil tuli väga selgelt välja, nagu joonistusid profiilid, missugust abi me vajame, /.../ ma tegingi nagu sellised profiili kirjeldused või nagu noh, sõnastasin need vajadused, /.../ ette oli teada ainult see, et missugust abi peab osutama, et mis ülesandeid see vastuvõtupunkt peab täitma ja ka sellest lähtuvalt, siis ma sain need rolliprofiilid luua, et siis milliseid vabatahtlikke ma vajan. (J1)

Juhendajate vastustest tulid välja mõned vabatahtlike kaasamise probleemsed kohad. Kõige rohkem oli probleeme vabatahtlike tegevuse organiseerimise poolega ja vabatahtlikega kontakti võtmisega. Vastaja J3 tõi välja, et keeruline oli leida vajalik arv vabatahtlikke, sest enamik vabatahtlikke panustasid oma igapäevaelu kõrvalt. Respondent (J1) kirjeldas, et kuna vastuvõtukeskus töötas mitmes vahetuses ööpäev läbi, oli keeruline leida kõigisse vahetustesse vajalikud inimesed ning graafiku täitmine ja jälgimine oli väga töömahukas tegevus, mis võttis väga palju ressursi.

Uuringust selgus, et enamus intervjueeritavaid ei osanud konkreetset välja tuua, mis neid motiveeris vabatahtlikuna põgenikke abistama. Kõige rohkem rõhutati, et appi minek tundus loomulik, inimlik ning iseenesest mõistetav. Vastaja V3 tõdes: „Lihtsalt tuln, /.../

ma tundsin, et see nagu ainukene asi, millega ma saan ukrainlasi aidata, kuna mul ei olnud raha, rahalisi vahendeid ega asju, millega neid toetada sel raskel hetkel. Siis see oligi minu panus, mida mina teha sain“. Vastajad tunnistasid, et soovisid ennast tunda kasulikuna ning nende jaoks oli oluline anda omapoolne panus.

Selles jõuetus situatsioonis, abitus situatsioonis tegelikult natuke ennast kasulikuna tunda, et sa teed midagi. Sest minul lõi küll see olukord jalad alt ära nagu. Ja no ikkagi see, et tänaseni nad seal võitlevad meie iseseisvuse eest, et see on see kõige väiksem panus, mida ma teha saan siin. (V1)

Samuti selgus, et väga oluline oli vabatahtlike jaoks näha oma tegevuse tulemust, tunda, et nende panus on oluline ning see motiveeris vastajaid omakorda rohkem panustama (V4, V5, V6). Lisaks toodi välja ka meeskonna olulisust, kellega koos töötati. Kaks vastajat (V1, V2) tõid välja, et asutuste töötajate ning kaasvabatahtlike kõrge motiveeritus mõjus ka neile motiveerivalt. Vabatahtlike juhendajad (J1, J2, J3) arvasid samuti, et vabatahtlikke motiveeris panustama eelkõige soov abivajajaid aidata, võimalus oma panus anda ning nende sisemised veendumused. Samas tõi respondent J4 välja: „Motivatsiooni andis minu arust ajalooline mälu ja teadmine, et see võib ka tabada meid, kui kriis laieneb üle Euroopa“.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et vabatahtlikke kaasati kriisi alguses kõige rohkem vabühenduste kaudu. Kaasamise tegi kriisi alguses keeruliseks vabatahtlikega ühenduse võtmise ajalise ressursi puudus ning ööpäevaringselt vajalike abistajate leidmine. Oluline oleks kaasamisprotsessi koostöös ühtse süsteemi loomine ja kaasamise protsessi kiirendamine, et võimalikult efektiivselt leida sobilikud inimesed konkreetsetesse tegevustesse.

2.3.2. Vabatahtlike kogemused põgenike abistamisel

Uuringu järgnevas osas uuriti põgenike kriisi vabatahtlikku tegevust üldiselt, et selgitada välja, millised väljakutsed vabatahtlike tegevustes osaledes esile kerkisid. Oluline oli saada ülevaade sellest, kuidas vabatahtlikud oma tegevust põgenike kriisis mõtestasid ning millisena tajusid seda asutuste poolset juhendajat.

Intervjuudest selgus, et kõik vastajad olid vabatahtlikud Pärnu sõjapõgenike vastuvõtukeskuses ning tegevustes osaleti erinevate organisatsioonide juhendamisel, kes keskuse töös osalesid. Lisaks oldi põgenikele abiks majutusasutustes (V2, V3) ning üks vastaja (V6) osales bussisaatjana Poolast põgenike Eestisse toomisel. Uuring näitas ka seda, et vabatahtlikud osalesid põgenike abistamisel mitmesugustest tegevustes. Kõik intervjuueeritavad valdavad heal tasemel vene keelt ning seega abistasid vajadusel tõlkimisel ning põgenikega suhtlemisel. Samuti selgitasid vastajad, et tegid erinevaid tegevusi ning abistasid just seal, kus parasjagu vajadus kõige suurem oli.

Alljärgnevas loetelus on kokkuvõtvalt väljatoodud intervjuueeritavate vastustes mainitud tegevused põgenike abistamisel:

- Vastuvõtukeskuses põgenike esmane vastuvõtt. (V1, V2, V6)
- Covid testimisel abistamine, juhendamine. (V1, V2, V3, V6)
- Põgenike nõustamine ja juhendamine. (V1, V2, V4, V5)
- Esmaste hügieenitarvete jagamine. (V1, V2, V3)
- Söögi valmistamine, söögi ja joogi pakkumine. (V1, V4, V6)
- Annetatud asjade kogumine ja jagamine. (V1, V2, V4)
- Põgenikega suhtlemine, nende rahustamine. (V2, V4, V5, V6)
- Vastuvõtukeskuse töö organiseerimisel osalemine. (V2, V3, V5, V6)
- Keskuse infotelefonile vastamine. (V3)
- Põgenikega arstil käimine. (V2)

Vabatahtlikega vesteldes tuli välja asjaolu, et neljal vastajal kuuest (V1, V3, V4, V6) puudub täpne ülevaade selle kohta, kui palju aega nad panustasid põgenike kriisis abistamisel. Kaks vastajat (V3, V4) tõid välja, et olid vabatahtlikud oma töö kõrvalt nii palju, kui vähegi võimalik oli, seda nii vabadel päevadel, kui ka õhtul ja öösel peale tööd. Kaks vastajat tunnistasid (V1, V2), et panustasid vabatahtlikuna ühes kuus rohkem, kui täistööaja. Vastaja V2 tõdes: „Mai kuu lõpuni olin siis hästi palju selles protsessis sees ja ma lugesin siis nagu kokku oma aruandluses, et mul tuli 600 vabatahtlikku tundi kolme kuu peale kokku põhimõtteliselt“. Kuigi kõigil intervjuueeritavatel puudusid täpsed ülevaated oma panustatud ajast, selgus intervjuudest, et panustatud aeg oli märkimisväärne. Kirjas olevate ja vastajate hinnanguliste arvamuste põhjal panustasid

vabatahtlikud keskmiselt 140 tundi kuus 2022. aasta märtsi algusest kuni maikuu lõpuni. Samuti kerkis juhendajate intervjuudest esile vabatahtlike suur töökoormus.

/.../ üks igäüks saigi panustada, kes on nagu kodune pensionär, tõenäoliselt saab rohkem aidata, kui see, kes teeb seda oma töö kõrvalt. Samas üks vabatahtlik, kes käis väga palju, ma lõpuks nagu küsisingi, et millest sa nagu igapäevaselt elad. Lihtsalt ma nägingi neid tunde, mis ta panustas, lihtsalt see oli nagu, et issand, see inimene ise on lõpuks katki. /.../ Aga, et see enda terve mõistus säiliks, et kui sa täna ei tule või seda ei tee, et mis siis tegelikult juhtub. (J2)

Vabatahtlike arvates oli põgenike kriisis tegutsemine nende jaoks täiesti teistsugune kogemus, võrreldes varasematega. Toodi välja, et eelnevad tegevused olid rohkem meeldivad ja lõbusad, nende eesmärgiks oli suuresti isiklik heaolu (V1).

See alandlikkus, mis sellest vabatahtlikkusest koguneb, kogemusest ja tänutunne, mis siit kaasa tuleb, seda ei anna võrreldagi. See enne /.../ oli küll vabatahtlik tegevus, aga see lähtus minu isiklikust heaolust, vahvast tegevusest koos sõpradega. Noh, tegin oma kogukonda paremaks, tegin üritusi, koristasin aga see aitas ka seeläbi mind eks. Igatahes sellel siin nägin /.../ üks on see, et ma tegelen meeldivate asjadega, teine see siin on tegelikult väga ebameeldiv töö, mis on vaja ära teha, aga see ei ole ebameeldiv põgenike pärast, see on selle situatsiooni pärast. (V1)

Lisaks tõid vastajad välja, et põgenike kriisis tegutsemisel võrreldes varasemate kogemustega oli rohkem teadmatust, mida päev toob, ei olnud kindlat plaani, mida teha vaja on (V2, V3, V4). Üks respondent (V6) tõi välja ka põgenikega suhtlemise ja neilt kuulnud hirmsad lood, millegi sarnasega ta varasemalt ei olnud kokku puutunud.

Vabatahtlike intervjuudest selgus, et nad hindasid väga kõrgelt asutuse poolseid töötajaid ning nendega koostöö oli hea. Vastajad tõid välja, et osad inimesed, kellega koos töötati, olid varasemalt tuttavad, oli üksteise mõistmine ning vastuvõtukeskuses oli ühtse kogukonna tunne (V2, V3, V4, V6). Samas tõdes respondent V3, et: „Me saime hästi läbi, et, eks siin kõik olid üle töötanud ja oli selliseid ka nii öelda purskeid, aga selle mõttes saime väga hästi hakkama“. Isegi, kui kogeti mingeid puudujääke või esines probleeme asutuste töötajatega, mõistsid vabatahtlikud, et olukord oli selline, kus juhendajad ei

saanud neile alati vajalikku tähelepanu osutada. Samuti selgus juhendajate intervjuudest, et kõik vastajad hindasid oma oskusi vabatahtlikke juhendada ja kaasata heaks. Üks vastaja (J4) selgitas, et on varasemalt ennast arendanud ja läbinud koolitusi inimeste paremaks juhendamiseks. Samuti selgus, et juhendajad hindasid kõrgelt oma varasemaid kogemusi vabatahtlikkusega ning seetõttu tundsid, et nende oskused vabatahtlike juhendamiseks on piisavad.

Uuringust selgus, et tegevuste juhtimisel esines küll probleeme, kuid neid ei peetud ületamatuteks ning tundusid olevat erakorralise olukorra paratamatu osa. Toodi välja, et vabatahtlike tegevuse juhtimisega seotud probleemid tulenesid pigem otseselt kriisiolukorra keerukusest ja ootamatustest ning neile leiti jooksvalt lahendused. Nelja intervjuueeritava (V1, V2, V5, V6) arvates oli vabatahtlike tegevuse juhendamine ja koordineerimine puudulik pigem kriisi alguses, ning ajaga muutus põgenike vastuvõtukeskuse töö organiseerimine sujuvamaks, eriti siis kui Politsei- ja Piirivalveameti juhtimise üle võttis.

Kui PPA hakkas seda nagu koordineerima, siis läks lihtsaks, et siis sa said aru, mida sinult oodati. Vabatahtlikel on kõige olulisem, et saab korralduse mida ta peab konkreetselt tegema. Et esialgu oli nagu keeruline see, et palju läks aega ja ressursi selle peale, et me tegime päris palju mõttetu asju. /.../ on oluline, et teaks, mida tegema peab, et antakse korrektselt piiritletud suunised, /.../, et ei jookse ühe koha pealt teise peale. See hästi palju kulutas alguses, et meil puudus süsteem ja me ei teadnud päris täpselt, mida me tegema peame, me tegime kõike, mida vähegi oskasime teha. (V2)

Vabatahtlike juhendajate intervjuudest selgus, et kõige suuremad probleemid oli vabatahtlike töö organiseerimisega. Respondent J4 kirjeldab: „Probleemid vabatahtlikega esinesid eelkõige lubatud ajal mitte välja ilmumine ning seega vajadus asendajate leidmiseks ja ka nn ära kadumine ilma teatamata“. Enamus juhendajatest (J1, J2, J3) olid vabatahtlikega sarnasel arvamusel, et ületamatuid probleeme vabatahtlike juhtimisel ja tegevuse koordineerimise ei esinenud ning kriisiolukorrast tekkinud jooksvad probleemid leidsid rahuldavad lahendused.

Kriisiaja algusele tagasi vaadates väljendasid vastajad enda imestust selle üle, kui palju inimesi oli valmis põgenikke abistama. Respondent V3 märgib, et oli väga üllatunud, kui paljud inimesed tulid keskusesse igapäevaselt oma abi pakkuma, inimesed üritasid siiralt leida viisi, kuidas vähegi abiks olla. Intervjuudest selgus, et kõik vabatahtlike juhendajad hindasid vabatahtlike panust põgenike kriisis ülimalt oluliseks. Vastaja J3 sõnul oli vabatahtlike panus hindamatu ning ta ei kujuta ette, milline oleks olukord olnud ilma nendeta. Respondent J1 kirjeldas vabatahtlike olulisust põgenike vastuvõtul järgnevalt: „Esimesed kaks kuni kolm kuud, see oli, no ilma vabatahtliketa see Pärnu vastuvõtupunkt poleks toiminud. See oli puhtalt nagu ikkagi suuresti vabatahtlikele ülesse ehitatud“. Kõik juhendajad tõdesid, et vabatahtlikud on kriisiolukorras vajalik ressurss.

Vabatahtlikele oli kõige olulisem see, et neil oli võimalik põgenikke abistada. Üks vastaja (V5) tõi välja, et tema jaoks oli see hea võimalus end rakendada. Kuna ta oli üle aasta kodune olnud, siis see oli talle inimlikult vajalik sotsiaalne suhtlus ja võimalus ennast kasulikuna tunda. Vabatahtlikud hindasid saadud kogemust väga kõrgelt, neile oli oluline, et nad said päriselt abiks olla. Samas tuli vestluste käigus välja ka kriisiaegse vabatahtliku tegevuse kitsaskohti.

Mulle väga meeldib vabatahtlik töö, aga seda ei saa ainult vabatahtlikuna teha selles mastaabis, et see vabatahtlikkus on väga lühikene, sellel peab olema oma algus ja lõpp ja edasi peab nagu kuidagi muud moodi hakkama saama. /.../ Aga see, et kui üllatavalt palju inimesi oli valmis vabatahtlikult aitama, et see pani nagu mind hästi palju imestama, et inimestes on hästi palju seda ressursi, aga see ei kesta väga pikalt. Sellega peab alati arvestama. (V2)

Seega võib öelda, et kriisiaegne vabatahtlik tegevus vajab selget ja ühtset juhtimist. Kriisiolukorras on vabatahtlikud väga oluline ressurss, kuid samas peaks vabatahtlike tegevusel olema kindlaks määratud ajalised limiidid, et tagada vabatahtlike heaolu.

2.3.3. Vabatahtlike ettevalmistus ja toetamine kriisiolukorras tegutsemisel

Kriisiolukord on tihti etteaimamatu ning nendeks valmistumine on keeruline, seetõttu on oluline välja selgitada, kas vabatahtlikud vajaksid kriisides abistamisel kindlat

ettevalmistust. Samuti on kriisideks valmistumise arendamisel oluline mõista, millist tuge vabatahtlikud tegutsemisel vajavad.

Uuringust selgus, et vabatahtlikud ei olnud ühel arusaamal selle osas, kas kriisiolukorras tegutsevatel vabatahtlikel peaksid olema mingid kindlad oskused ja teadmised. Neli intervjuueeritavat kuuest tõstsid esile psühhosotsiaalse kriisiabi koolituse olulisust (V1, V2, V3, V6). Üks vastanutest (V3) tõi välja enda hoidmise oskuse tähtsuse: „Iseenda katki minemise oht on väga suur /.../ kuskilt maalt nagu tegelikult me peame piiri tõmbama, et iseennast mitte katki teha, aga noh, vahest on tunne, et vabatahtlikud ei oska seda piiri tõmmata“. Vastajad arvasid, et oluline on pigem inimese loomus, suhtlemisoskus ja sisemine tugevus. Kaks vastajat leidsid, et (V2, V5) kriisiolukorras tegutsev vabatahtlik peaks olema rahulik ja suutma rahu säilitada ka keerulistes olukordades ehk suutma oma emotsioone kontrollida. Samas leidsid kaks vastajat (V4, V6), et eelnevad teadmised ja kogemused ei ole nii olulised, kui tahe aidata ning igäüks leiab endale sobiliku viisi panustada. Vabatahtlike juhendajad olid samuti erinevatel arvamustel, milliseid teadmisi või oskusi kriisiolukorras tegutsevad vabatahtlikud peaksid omama. Vastaja J2 arvates on oluline meeskonnatöö kogemus või oskus inimestega suhelda. Enamus vastajaid (J1, J3, J4) pidasid oskustest olulisemaks empaatiavõimet ning pingetaluvust. Samas tõi respondent J1 välja ka eelteadmiste ja kogemuste olulisuse:

Kuna tegevus oli seotud sellise esmase psühhosotsiaalse esmaabi ja kriisiabi andmisega, siis seal, kellel need eelteadmised ja kogemused olid, oli suureks kasuks. Teed keeta või midagi ülesse kirjutada oskavad paljud aga selline empaatiline kuulamine ja kriisis oleva inimese toetamine, sellised eelteadmised tulid kasuks, selles konkreetses olukorras oli sellest abi. (J1)

Uuring näitas, et vabatahtlike arvates tulid neile isiklikult põgenike abistamisel kasuks erinevad teadmised, oskused ja isikuomadused. Enamus vastajatest tõi välja koolis õpitut, erinevaid koolitusi ning praktika käigus saadud kogemusi (V1, V2, V4, V5). Samuti peeti kasulikuks varasemaid töökogemusi inimestega, mis oli seotud inimeste kuulamise, toetamise ja hooldamisega (V2, V3, V6). Respondent V3 selgitas: „Minule tuli kindlasti kasuks, et töötasin hooldekodus, seal, kui tööpäev lõppes panin ukse kinni ja pidin õppima, et ei mõtle nendele asjadele. Siin kriisis oli täpselt sama, see oli muidugi väga

raske /.../ ikka pingutasin väga, et ennast hoida“. Samuti selgus, et vastajate arvates oli neile kasu elukogemusest üldiselt ja rahulikust loomusest (V4, V5, V6).

Vestluse käigus tuli välja, et vabatahtlike arvates ei vajanud nad asutuste poolt mingit erilist tuge või abi. Samas mainisid neli vastajat (V2, V3, V5, V6), et põgenike abistamise periood oli neile raske. Respondent V6 kirjeldas: „Psühholoogiliselt oli raske. Ei vajanud küll abi, ilmselt olen ma sisemiselt nii tugev, et ma tulen endaga toime. Puhkus tuli /.../ vot siis lõi see stress välja, häiritud unega. Midagi ma ei teinud, et välja tulla sellest, ainult tööd tegin.“ Samas toodi välja, et neile oli väga oluline enda perekonna toetust, ilma selleta ei oleks vabatahtlikuna panustamine võimalik olnud (V1, V4, V5). Kuigi vastajate arvates ei vajanud nad konkreetselt abi, oldi arvamusel, et vajadusel peaksid vabatahtlikud abi saama. Vastaja V2 tõdes: „Võib-olla just see, et keegi ei olnud varem mõelnud seda, et see tohutu aitajate meeskond vajab ka psühholoogilist abi /.../ ja neid tuleb toetada ikkagi protsessi algusest peale, et nad ei põleks läbi. Et seda läbipõlemist oli vabatahtlike seas päris palju“.

Vabatahtlike juhendajad (J3, J4) leidsid samuti, et vabatahtlikud ei vajanud neilt erilist toetust, pigem selget juhendamist ning tegevuste ladusat organiseerimist. Kaks vastajat (J1, J2) leidsid, et vabatahtlikud peaksid saama kriisiolukorras toetust, kuid ei osanud konkreetselt nimetada, millist. Samas nõustuti, et vabatahtlike koormus oli suur, ning oleks pidanud rohkem jälgima, kui palju vabatahtlikud panustavad, et tagada piisav puhkus, seda ei jõutud ega osatud väga palju kriisiaja alguses tähele panna.

Vabatahtlike intervjuudest tuli välja, et nende jaoks ei ole asutuse poolt vabatahtliku tegevuse tunnustamine märkimisväärselt oluline. Samas mainiti, et tänuüritused olid, ning asutuse poolt neid tunnustati aukirjade ning meenetega. Kõik vabatahtlike juhendajad kinnitasid samuti, et vabatahtlikele korraldati asutuste poolsed tänuüritused ning asutuste jaoks on oluline oma vabatahtlike tunnustamine. Samas üks vabatahtlik (V3) rääkis: „Ei minu jaoks ei ole see üldse oluline. Minu jaoks on tänu see, kui need inimesed, keda ma abistan ütlevad aitäh /.../oli mingi üritus aga ma ei läinud sinna kohalegi, mulle ei ole seda vaja“. Intervjueeritavate arvates oli meeldiv, kui neid meeles peeti, kahe vastaja (V2, V5) arvates ei ole keegi vabatahtlik tunnustuse pärast, aga samas on hea tunne, kuid märgatakse ning meeles peetakse ning tähtsam on pigem põgenike enda tagasihoidlik tänu. Vabatahtlike juhendajad tõid intervjuudes välja, et vabatahtlike panuse

märkamiseks ja tunnustamiseks võib pidada ka vabatahtlikele töökoha pakkumist. Vastaja J1 selgitas: „Ja osad inimesed muidugi said, neile pakuti töölepinguid. /.../ usun, et see oli neile oluline asi ja osad selle ka vastu võtsid ja on meil siamaani palgalised töötajad“.

Vabatahtlike juhendajatelt uuriti intervjuudes lisaks, milliseid võimalusi näevad nad vabatahtlike kaasamise parendamiseks tuleviku kriisiolukordadeks ettevalmistumisel. Kolm juhendajat neljast (J1, J2, J3) tõid välja, et vaja oleks vabatahtlike parem esmane kaardistamine, luua koostööpartnerite ülene süsteem, mis võimaldaks leida erinevateks olukordadeks sobilikud vabatahtlikud efektiivsemalt. Samas pakkus üks vastaja (J4) välja, et kriisiaegse vabatahtlike kaasamise eest peaks vastutama üks organisatsioon, kes koondab vabatahtlikud ja koordineerib nende tegevust ning vabatahtlikega töötamine peaks olema pidev, et kriisiolukorras saaks kiirelt tegutsema hakata.

Samuti selgus intervjuudest, et väga palju oli vaja jagada informatsiooni spontaansetele abipakkujatele ning see võttis tohutult ressursi, mida oleks vaja olnud muudeks tegevusteks. Vastaja J2 leidis, et kõige olulisem on leida viis, kuidas asutuste vahel jagada vabatahtlike nimekirju, luua süsteemid, et oleks ühtne ja süsteemsem ülevaade vabatahtlike oskustest ja võimalustest vabatahtlikuna panustamiseks. Samuti leidsid juhendajad, et oluline on kriisiolukorras vabatahtlike ühtne juht, kelle ülesanne on vabatahtlikega tegelemine.

Ma tegin nagu kõiki muid asju ka, et kogu seda punkti nagu toimivana hoida. Tegelikult oleks vabatahtlike liini peal pidanud olema täiesti eraldi koordinaator või eraldi inimene. Algselt oli see ka plaanis aga, noh, kuidagi see läks niimoodi, et seda rolli nagu ei tekkinudki /.../ et see on nagu ühe konkreetse inimese roll, siis võib olla oleks saanud lahjendada seda koormust ja pinget. (J1)

Intervjuude põhjal võib öelda, et vabatahtlikel ja nende asutuste poolsete juhendajate nägemused ja kogemused kriisiaegsest vabatahtlikust tegevusest olid sarnased. Kuigi uuringust ei tulnud selgelt välja, millist ettevalmistust peaksid vabatahtlikud omama, ilmnas, et teatud isikuomadused, oskus ja valmisolek inimestega suhelda ning erinevad koolitusi peetakse kasulikuks. Kuigi vabatahtlike sõnul ei vajanud nad erilist tuge asutustelt, ilmnas kriisiolukorras tegutsemise koormuse negatiivne mõju vaimsele

tervisele ning seetõttu on oluline toetuse võimalused kohe kriisi tegutsemise aluses ja toetusmeetmete pidev arendamine.

2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Kriisiolukorras keskendutakse eelkõige olukorra parimale võimalikule lahendamisele, mis nõuab palju ressursse, samas on nii materiaalse, kui inimressursi haldamine erakorralistes olukordades keeruline ülesanne. Kriisi tulemusel saadakse õppetunde, mida tuleks uurida ning seejärel rakendada neid vajalikesse parendustesse (Boin *et al.*, 2017, lk 32–33) Antud uuring keskenduski nende õppetundide leidmisele lähtudes vabatahtlike kogemusele, kõrvutades saadud tulemusi asutuste poolsete juhendajate nägemusega teemast. Käesolevas peatükis võrreldakse ja tehakse järeldusi saadud uuringu tulemustest toetudes teoreetilises osas kasutatud allikatele.

Vabatahtlike panustamise võimalused kriisiolukorras sõltuvad ametlike struktuuride seatud reeglitest, kes kriisiolukorda haldavad (Whittaker *et al.*, 2015, lk 364). Uuringust selgus, et vabatahtlikud olid Ukraina sõjapõgenike abistamisel esmane ressurss, vabatahtlike juhendajad kinnitasid uuringus, et vabatahtlike kaasamise vajadust mõisteti kriisi alguses koheselt ning vabatahtlike kaasamine sai alguse kohe kriisiolukorra alguses.

Kodanikuühiskonna ja riigi sujuv koostöö on kriisiolukordadega toimetulekul esmatähtis (Roth & Prior, 2019, lk 5), seda kinnitas ka uuring, kuna vajalike vabatahtlike kaasamiseks kriisi alguses toetuti suuresti vabaihendustest koostööpartneritele ning üksikisikute abile. Kuigi teooriast selgus, et mõned professionaalsed juhid peavad vabatahtlike endiselt kriisiolukorras pigem takistuseks (Roth & Prior, 2019, lk 5), siis uuringus seda ei ilmnenu. Uuringus osalenud vabatahtlike juhendajad hindasid vabatahtlike kõrgelt ning samuti olid vabatahtlikud rahul enda juhendajatega. Seega võib öelda, et põgenike kriisiolukorra tekkimisel oli vabatahtlike kaasamine üks esimestest olukorra lahendamise viisidest, mida hakati koheselt kriisi alguses rakendada.

Vabatahtlike oskustele ja teadmistele vastavatele tegevustele suunamine on oluline, sest aitab vältida võimalike riskide realiseerumist, mis tulenevad kriisis tegutsemisest (Roth & Prior, 2019, lk 11). Uuringu kohaselt oli põgenike kriisi alguses puudulik ülevaade,

millise ettevalmistusega vabatahtlike vajati ning kindlad rollid ja nende vajadused kujunesid jooksvalt töö käigus. Vabatahtlike kaasati alguses vähese informatsiooni põhjal ning alles kohapeal selgusid täpsemad tööülesanded ning neile sobivus. Samas mõistsid vabatahtlikud kriisiolukorra olemust ning olid avatud meelega, kõrgelt motiveeritud ja valmis erinevates tegevustes osalema. Lisaks selgus uuringust, et vabatahtlike juhendajate jaoks oli kõige keerulisem vabatahtlike kaasamine ja koordineerimine suure töömahu ning puuduliku süsteemi tõttu, mistõttu oleks vaja välja töötada asutuste ühtne kaasamise süsteem, mis vähendaks sellega seotud töökoormust.

Vabatahtlikele on oluline tegevuse eesmärkidele pühendumine ja tegevuse tulemuste nägemine (Millora, 2020, lk 8). Kuigi uuringust ilmnisid erinevad põhjused, mis vabatahtlikke kriisiolukorras tegutsemisel motiveeris, nimetatigi üheks oluliseks asjaoluks oma tegutsemise reaalse tulemuse nägemine ning tegevuste eesmärgi olulisus. Uuringus osalenud vabatahtlike motiveeritust näitas ka nende suur panus, mis osade vastajate puhul ületas täistööaja ning teised panustasid vabatahtlikuna töö kõrval enda vabaaja ja unetundide arvelt. Kuigi selline panus on imetlusväärne tekib siin autoril küsimus, kas vabatahtlikud said liiga suure koormuse osaliseks. Uuringus osalenud vabatahtlike juhendajad tunnistasid samuti, et mõned vabatahtlikud panustasid märkimisväärselt palju ning neil tekkis mure nende heaolu pärast. Kriisi alguses oli keeruline omada ülevaadet vabatahtlike panustamise suurusest ning seetõttu oleks autori arvates oluline määrata vabatahtlikele kindlad asutuste ülesed reeglid, et vältida vabatahtlike liigset koormust ning sellega kaasnevat probleeme.

Kriisiolukorras tegutsemine võib tekitada vabatahtlikele erinevat raskusi. Simsa *et al.* (2018, lk 111) toob Austrias 2015. aasta Euroopa põgenike kriisist kaasatud vabatahtlike kogemuses uurimisest välja suure emotsionaalse ja füüsilise koormuse, mistõttu esines vabatahtlikel füüsilist nõrkust, häiritud und ja ravimite kasutamist, et olukorda leevendada. Käesoleva töö uuringust selgus samuti, et vabatahtlikel esines väsimust, kurnatust, häiritud und ning vaimse tervise heaolu halvenemist. Kuigi intervjuudes osalenud vabatahtlike sõnul ei vajanud nad asutustelt erilist toetust, leiab autor, et kõigil kriisiolukorras tegutsevatel vabatahtlikel on vajalik tagada võrdsed võimalused vajadusel tuge saada. Seda kinnitasid ka vabatahtlike juhendajad, et kriisiolukorras võivad jääda märkamata olukorrad, kust vabatahtlikud vajaksid tuge.

Kriisiolukorras vabatahtlikuna tegutsemisel on risk tekitada füüsilist või psühholoogilist kahju endale või teistele, seetõttu on olulised vabatahtlike eelnevad teadmised, oskused ja koolitused (Whittaker *et al.*, 2015, lk 365). Simsa *et al.*, (2018, lk 111) toob samuti uuringus välja vabatahtlike eelneva kogemuse olulisuse ning varasema väljaõppega ning kriisiolukorras tegutsemise kogemusega vabatahtlikud pidasid pingetele ja koormusele paremini vastu. Käesolevast uuringust ei ilmnenu ühtset arusaama vabatahtlike ettevalmistuse ja eelnevate kogemuste olulisus. Vastajad leidsid küll, et erinevad koolitused, varasemad õpingud ja kogemused on kriisiolukorras tegutsemisel eeliseks, kuid ei oldud ühtsel arvamusel nende täpsest vajadusest. Seejuures rõhutasid uuringus osalejad rohkem vabatahtlike kindlatele isikuomadustele, empaatiavõime tähtsusele, sisemisele tugevusele ja suhtlemisoskusele. Autor leiab samuti, et kuigi varasemad kogemused ja koolitused on olulised, ei ole need määravad ning vabatahtlike puhul on kõige olulisem tahe ja valmisolek realselt panustada. Samas oleneb vabatahtlike ettevalmistuse vajadus konkreetsest kriisiolukorrast ning igas uues olukorras on oluline mõista täpseid vajadusi.

Käesoleva töö uuringus tõid vabatahtlike juhendajad välja ühtse vabatahtlike juhi või koordinaatori vajaduse. Selgus, et vabatahtlike juhendajatel oli kriisiolukorras mitmesuguseid ülesandeid ning nende jaoks oli pingeline nii suures mahus vabatahtlike koordineerimine. Kuna uuring näitas, et vabatahtlikud panustasid kriisis märkimisväärselt ning nende tegevuse koordineerimine oli töömahukas tegevus, usub autori samuti, et kriisiolukorras on vajalik vabatahtlike juht, kelle tööülesanneteks on ainult vabatahtlike tegevuse organiseerimine ning sujuva tegevuse tagamine.

Käesolevast tööst lähtudes, teeb lõputöö autor kriisiaegse vabatahtliku tegevuse jätkusuutlikkuse tagamiseks ning valdkonna arendamiseks Lääne-Eesti regionaalsele kriisikomisjonile järgnevad ettepanekud:

- Kriisiaegsele vabatahtlikule tegevusele kindlate ajaliste piiride ja reeglite sätestamine.
- Välja töötada asutuste ülese vabatahtlike koordineerimise süsteem, mis võimaldaks kriisiolukorras kiirendada vajalike oskuste ja võimalustega vabatahtlike kaasamist.
- Arendada välja asutuste ülene võrdne toetussüsteem, mis pakuks vabatahtlikele vajadusel tuge juba kriisiolukorra algusest.

- Luua kriisiolukorras asutuste ülese vabatahtlike koordinaatori või kontaktisiku ametikoht, kelle ülesandeks oleks kriisiajal vabatahtliku tegevuse organiseerimine koostöös kaasatud osapooltega.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et töö alguses püstitatud uuringu eesmärk sai täidetud ja uurimisküsimustele leiti vastused. Esiteks leiti, et vabatahtlike kaasati Pärnu linnas Ukraina sõjapõgenike abistamiseks erinevatel viisidel, samas oli väga oluline vabaihenduste ja riigiasutuste koostöö ning vabatahtlikud olid põgenike kriisis asendamatu ressurs. Teiseks leiti, et kõige suuremad väljakutsed olid vabatahtlike tegevuse üldine koordineerimine ja tõsteti esile selle töö mahukust. Kolmandaks selgus, et vabatahtlikud ja juhendajad ei olnud ühisel arvamusel kriisiolukorra vabatahtlike ettevalmistuse osas, kuid erinevaid eelnevaid kogemusi ja teadmisi peeti kasulikuks. Samuti ei selgunud uuringust, millist toetust täpselt vabatahtlikud vajaksid, samas ilmnes, et suur koormus mõjus negatiivselt vabatahtlike vaimsele tervisele ning toetuse olemasolu on seetõttu vajalik.

Siiski oleks autori arvates vajalik teema edasine uurimine. Käesolev töö keskendus eelkõige ametlikule vabatahtlikkusele, kuid kriisiolukorras abistatakse palju ka mitteametlikult, mille uurimine oleks samuti oluline, saamaks tervikliku üldpildi kriisiaegsest vabatahtlikust tegevusest. Lisaks koostati töö Pärnu linna näitel ning suurem, üle-eestiline uuring võib anda parema ülevaate, mille tulemused võimaldaksid teha põhjalikemaid järeldusi.

KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö kirjutamise ajendiks oli Ukraina ja Venemaa sõda, mille ühe tulemusena tekkis Euroopas sõjapõgenike kriis. Miljonid Ukraina sõjapõgenikud vajavad kiiret abi põgeneses teistesse Euroopa riikidesse, ka Eestisse hakkas sõja alguses saabuma korraga tuhanded põgenikud. Seetõttu tuli leida vajalikud ressursid suure arvu Ukraina sõjapõgenike abistamiseks. Vabatahtlikkus on nähtus ühiskonnas, mis erinevates kriisiolukordades omab olulist rolli, kuna tavalised inimesed on tihti need, kes erakorralistes olukordades on valmis koheselt abistama. Kriisiolukordade haldamise ja lahendamise tegelevad organisatsioonid peavad olema valmis vabatahtlikke vajadusel kaasama, et tagada kriiside võimalikult kiire ja efektiivne lahendamine. Seega on oluline kriisiaegse vabatahtliku kogemuse uurimine, et leida viise selle jätkusuutlikkuse tagamiseks ning kriisideks valmistumise arendamiseks.

Lõputöö teoreetilises ülevaates uuriti kriisi, kui nähtuse olemust ning trende ning toodi lühidalt välja kriiside mõju ühiskonnale. Selgus, et kriisid on üha enam globaalsete mõõtemetega, kiirelt muutuvad ning omavahel mõjutatavad, mis teeb kriisi mõistmise ning lahendamise veelgi keerulisemaks. Samuti keskenduti teooria osas vabatahtliku tegevuse analüüsimisele, anti ülevaade vabatahtlikkuse erinevatest viisidest ja trendidest ning toodi välja võimalused vabatahtlike rakendamiseks kriisiolukordades. Keskenduti eelkõige sarnaste kriiside uuringutele, seetõttu uuriti 2015. aasta Euroopa põgenike kriiside vabatahtliku tegevuse uuringuid, kust selgus erinevate asutuste omavahelise koostöö tähtsus ja vabatahtlike kriisis kaasamise kitsaskohad.

Selgitamaks, millist tähtsust omasid Ukraina põgenike kriisiolukorra lahendamisel vabatahtlikud ja mis olid nende kaasamisel kitsaskohad, viidi läbi uuring Pärnu linnas põgenike abistanud vabatahtlike ning nende asutuste poolsete juhendajate seas. Uuring viidi läbi kvalitatiivsel uurimismeetodil ning andmete kogumiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuu meetodit. Uuringu valim koostati eesmärgipäraselt ning

valimisse valiti intervjuueeritavad, kes olid Pärnu linnas põgenike kriisi alguse perioodil vabatahtlikus tegevuses otseselt kokku puutunud sõjapõgenikega.

Uuringu tulemusel selgus, et vabatahtlikud olid kriisiolukorra esmasel lahendamisel üliolulised. Vabatahtlike kaasati koheselt kriisi alguses, kuna kriisireguleerimisega tegelenud asutused mõistsid üheselt, et olemasolevates ressurssidest ei piisa ning vajatakse abistajaid mitmesugusteks tegevusteks, et tagada põgenikele vajalikud toetus. Vabatahtlikud kaasati erinevatel viisidel, kõige enam kasutati alguses vabaihendustes olemasolevaid vabatahtlike. Kriisi alguses ei olnud asutuste poolt vabatahtlikele määratud konkreetseid osalemise kriteeriume, kuid vene keele oskus oli eeliseks. Uuringus osalenud vabatahtlikud jäid oma kogemusega rahule ning nende jaoks oli kõige olulisem reaalselt näha enda panustamise tulemust. Samuti jäid vabatahtlikega rahule nende asutuste poolsed juhendajad, kes pidasid seda hindamatuks. Uuringu kohaselt olid vabatahtlike kaasamise kitsaskohtadeks eelkõige tegevuste üldine koordineerimine ja selle töö mahukus. Kriisiolukorras vabatahtlikuna tegutsemisel on kasuks eelnevad teadmised ja kogemused, kuid samas peeti tähtsaks ka teatud isikuomadusi. Uuringust tuli välja, et vabatahtlikud ei vajanud asutustelt konkreetselt toetust, kuid samas sai kinnitust kriisiaegse vabatahtlikkuse raskus ja negatiivne mõju vaimsele heaolule.

Kokkuvõtvalt võib autori arvates öelda, et käesoleva lõputöö alguses seatud eesmärk sai täidetud, kuna uuringusse oli kaasatud nii vabatahtlikud, kui nende juhendajad. Seega selgus uuringust nii vabatahtlike kogemusele, kui juhendajate arvamusel tuginedes kitsaskohad, mida kriisiaegse vabatahtliku tegevuse jätkusuutlikkuse tagamiseks arendada. Uurimistulemustele toetudes tehakse Lääne-Eesti regionaalsele kriisikomisjonile ettepanekud kriisiolukorras vabatahtlikule tegevusele kindlate ajaliste piiride seadmiseks, ühtse kaasamise ja tegevuste koordineerimise süsteemi loomiseks, vabatahtlike toetussüsteemi arendamiseks ning vabatahtlike asutuste ülese ühtse juhi ametikoha loomiseks. Uuring kinnitab, et vabatahtlikud on kriisiajal oluline ressurss ning antud teema jätkuv põhjalik uurimine oleks vajalik, et tagada kriisiolukordadeks efektiivsem ettevalmistumine.

VIIDATUD ALLIKAD

- Al-Dahash, H., Thayaparan, M., & Kulatunga, U. (2016). Understanding the terminologies: Disaster, crisis and emergency. In P. W. Chan & C. J. Neilson (Eds.), *Proceedings of the 32nd annual ARCOM conference* (vol. 2, pp. 1191–1200). Association of Researchers in Construction Management.
- Askarzai, W., & Unhelkar, B. (2017). Research Methodologies: An Extensive Overview. *International Journal of Science and Research Methodology*, 6(4), 21–42. https://ijsrm.humanjournals.com/wp-content/uploads/2017/07/3.Dr_-Walied-ASKARZAI-Bhuvan-Unhelkar.pdf
- Bergman-Rosamond, A., Gammeltoft-Hansen, T., Hamza, M., Hearn, J., Ramasar, V., & Rydstrom, H. (2022). The case for Interdisciplinary Crisis Studies. *Global Discourse*, 12(3–4), 465–486. <https://doi.org/10.1332/204378920x15802967811683>
- Boersma, K., Kraiukhina, A., Larruina, R., Lehota, Z., & Nury, E. O. (2019). A port in a storm: Spontaneous volunteering and grassroots movements in Amsterdam. A resilient approach to the (European) refugee crisis. *Social Policy & Administration*, 53(5), 728–742. <https://doi.org/10.1111/spol.12407>
- Boin, A. (2019). The Transboundary Crisis: Why we are unprepared and the road ahead. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 27(1), 94–99. <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12241>
- Boin, A., Ekengren, M., & Rhinard, M. (2020). Hiding in Plain Sight: Conceptualizing the Creeping Crisis. *Risk, Hazards & Crisis in Public Policy*, 11(2), 116–138. <https://doi.org/10.1002/rhc3.12193>
- Boin, A., Hart, P. T., & Kuipers, S. (2017). The Crisis Approach. In H. Rodríguez, W. Donner & J. Trainor (Eds), *Handbook of Disaster Research* (pp. 23–38). https://doi.org/10.1007/978-3-319-63254-4_2

- Buchanan, D. A., & Denyer, D. (2013). Researching Tomorrow's Crisis: Methodological Innovations and Wider Implications. *International Journal of Management Reviews*, 15(2), 205–224. <https://doi.org/10.1111/ijmr.12002>
- Compion, S., Meijs, L., Cnaan, R. A., Krasnopolskaya, I., Von Schnurbein, G., & Abu-Rumman, S. (2022). Repeat and Non-returning Volunteers: The Promise of Episodic Events for Volunteer Recruitment and Retention. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 33(3), 472–482. <https://doi.org/10.1007/s11266-022-00452-z>
- Dwyer, P. C., Bono, J. E., Snyder, M., Nov, O., & Berson, Y. (2013). Sources of Volunteer Motivation: Transformational Leadership and Personal Motives Influence Volunteer Outcomes. *Nonprofit Management and Leadership*, 24(2), 181–205. <https://doi.org/10.1002/nml.21084>
- Eesti Punase Risti Põhikiri. (2023). Preambula. <https://redcross.ee/wp-content/uploads/2023/04/EPR-pohikiri.pdf>
- Heley, J., Yarker, S., & Jones, L. (2022). Volunteering in the bath? The rise of microvolunteering and implications for policy. *Policy Studies*, 43(1), 76–89. <https://doi.org/10.1080/01442872.2019.1645324>
- Hädaolukorra seadus. (2017). *Riigi Teataja I*, 03.03.2017, 1; *Riigi Teataja I*, 09.08.2022, 24. <https://www.riigiteataja.ee/akt/HOS>
- Gligorović, A., & Matorčević, D. (2017). *Volunteer management handbook, 2nd edition*. South East European Youth Network – SEEYN Secretariat. https://www.salto-youth.net/downloads/toolbox_tool_download-file-1612/SEEYN%20VOLUNTEER%20MANAGEMENT%20HANDBOOK.pdf
- Grasso, M., Klicperová-Baker, M., Koos, S., Kosyakova, Y., Petrillo, A., & Vlase, I. (2021). The impact of the coronavirus crisis on European societies. What have we learnt and where do we go from here? – Introduction to the COVID volume. *European Societies*, 23(sup1), S2–S32. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1869283>
- Guribye, E., & Mydland, T. S. (2018). Escape to the island: International volunteer engagement on Lesvos during the refugee crisis. *Journal of Civil Society*, 14(4), 346–363. <https://doi.org/10.1080/17448689.2018.1518774>
- Kahm, H. (2020). Sotsiaalvaldkonna võimalused ja arengud koroonakriisi kevadel. *Sotsiaaltöö*, 4, 54–60.

- Kahro, I. (2022, 17. märts). *Riik avab sõjapõgenike vastuvõtupunkti Pärnusse*. Politseija Piirivalveamet. <https://www.politsei.ee/et/uudised/riik-avab-sojapogenike-vastuvotupunkti-paernusse-10415>
- Kaitseliidu seadus. (2013). *Riigi Teataja I*, 20.03.2013, 1; *Riigi Teataja I*, 27.01.2023, 2. <https://www.riigiteataja.ee/akt/127012023002>
- Kalbassi, C. (2016). Identifying Crisis Threats: A Partial Synthesis of the Literature on Crisis Threat Assessment with Relevance to Public Administrations. *Journal of Risk Analysis and Crisis Response*, 6(3), 110–121. <https://doi.org/10.2991/jrarc.2016.6.3.1>
- Kalogeraki, S. (2018). Volunteering for Refugees and Asylum Seekers in Greece. In C. Lahusen & M. Grasso (Eds.), *Solidarity in Europe* (pp. 169–194). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-73335-7_7
- Kosenkranius, R. (2022, 10 märts). *Pärnu linna abil avati endises politseimajas Ukraina sõjapõgenike vastuvõtupunkt*. Pärnu linnavalitsus. <https://parnu.ee/uudised/uudised-koik/4918-paernu-linna-abil-avati-endises-politseimajas-ukraina-sojapogenike-vastuvotupunkt>
- Käger, M., Lauring, M., Pertsjonok, A., Kaldur, K., & Nahkur, O. (2019). *Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018*. Balti Uuringute Instituut. <https://www.ibs.ee/wp-content/uploads/Aruanne.pdf>
- Lagadec, P., & Topper, B. (2012). How Crises Model the Modern World. *Journal of Risk Analysis and Crisis Response*, 2(1), 21–33. <https://doi.org/10.2991/jrarc.2012.2.1.3>
- Millora, C. (2020). Volunteering Practices in the Twenty-First Century. https://www.unv.org/sites/default/files/Volunteering%20Practices%20in%20the%2021st%20Century_en_1.pdf
- Nencini, A., Romaioli, D., & Meneghini, A. M. (2015). Volunteer Motivation and Organizational Climate: Factors that Promote Satisfaction and Sustained Volunteerism in NPOs. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 27(2), 618–639. <https://doi.org/10.1007/s11266-015-9593-z>
- Otker-Robe, I., & Podpiera, A. M. (2013). The Social Impact of Financial Crises: Evidence from the Global Financial Crisis. *Policy Research Working Paper*, 6703. <http://hdl.handle.net/10986/16912>

- Operational Data Portal. (2023, May 15). *Ukraine Refugee Situation*.
<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
- Pater, K. (2022). Opinion of the European Economic and Social Committee on
 “Volunteers – Citizens building the future of Europe”. *Official Journal of the
 European Union C152*, 65, 19–26. [https://eur-lex.europa.eu/legal-
 content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021IE3078](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021IE3078)
- Pădurariu, P.-S. (2022). Considerations about engaging volunteers in crisis management.
Journal of Public Administration, Finance and Law, 24, 193–197.
<https://doi.org/10.47743/jopaf1-2022-24-18>
- Politsei- ja Piirivalveameti põhimäärus. (2014). *Riigi Teataja I*, 23.07.2014, 2; *Riigi
 Teataja I*, 12.11.2022, 4. <https://www.riigiteataja.ee/akt/112112022004>
- Roop, K. (2022, 12. mai). *Sõjapõgenike Eestisse vastuvõttu hakkab juhtima
 Sotsiaalkindlustusamet*. Politsei- ja Piirivalveamet.
[https://www.politsei.ee/et/uudised/sojapogenike-eestisse-vastuvottu-hakkab-
 juhtima-sotsiaalkindlustusamet-10534](https://www.politsei.ee/et/uudised/sojapogenike-eestisse-vastuvottu-hakkab-juhtima-sotsiaalkindlustusamet-10534)
- Roth, F., & Prior, T. (2019). Volunteerism in Disaster Management – Opportunities,
 Challenges and Instruments for Improvement. *Risk and Resilience Report, Center for
 Security Studies*. <https://doi.org/10.3929/ethz-b-000353819>
- Simsa, R., Rameder, P., Aghamanoukjan, A., & Totter, M. (2018). Spontaneous
 Volunteering in Social Crises: Self-Organization and Coordination. *Nonprofit and
 Voluntary Sector Quarterly*, 48(2_suppl), 103S–122S.
<https://doi.org/10.1177/0899764018785472>
- Sotsiaalkindlustusamet. (s. a.). *Statistika ja aruandlus*. [https://www.sotsiaalkindlustusa
 met.ee/et/asutus-kontaktid/statistika-ja-aruanalus#ua-stat](https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/asutus-kontaktid/statistika-ja-aruanalus#ua-stat)
- Sotsiaalkindlustusameti põhimäärus. (2019). *Riigi Teataja I*, 01.02.2019, 18; *Riigi
 Teataja I*, 17.09.22, 2. <https://www.riigiteataja.ee/akt/117092022002>
- Strandh, V. (2019). Crisis Volunteerism is the New Black? – Exploring the Diversity of
 Voluntary Engagement in Crisis Management. *Risk, Hazards & Crisis in Public
 Policy*, 10(3), 311–331. <https://doi.org/10.1002/rhc3.12164>
- The UN Refugee Agency. (2019). *Policy on emergency preparedness and response*.
<https://cms.emergency.unhcr.org/documents/11982/124166/Policy+on+Emergency+>

Preparedness+and+Response+-+UNHCR+HCP+2017+Rev.1/08206217-d33f-4634-a6a6-d695bf940e37

- The UN Refugee Agency. (n.d.). *Ukraine emergency*. <https://www.unhcr.org/ukraine-emergency.html>
- Topper, B., & Lagadec, P. (2013). Fractal Crises – A New Path for Crisis Theory and Management. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 21(1), 4–16. <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12008>
- Twigg, J., & Mosel, I. (2017). Emergent groups and spontaneous volunteers in urban disaster response. *Environment and Urbanization*, 29(2), 443–458. <https://doi.org/10.1177/0956247817721413>
- United Nations. (2022). *Global impact of the war in Ukraine: Billions of people face the greatest cost-of-living crisis in a generation*. https://news.un.org/pages/wp-content/uploads/2022/06/GCRG_2nd-Brief_Jun8_2022_FINAL.pdf
- United Nations Volunteers. (2018). *The Thread that Binds – Volunteerism and Community Resilience*. <https://doi.org/10.18356/264258e9-en>
- United Nations Volunteers. (2022). *Building Equal and Inclusive Societies*. <https://doi.org/10.18356/9789210012416>
- Virk, K. & Sepp, B. (2022). Ukrainlasi peab aitama. *Radar*, 35, 7–11.
- Virro, K. (2022). Sotsiaalkindlustusamet keset julgeolekukriisi. *Sotsiaaltöö*, 9. <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoo/sotsiaalkindlustusamet-keset-julgeolekukriisi>
- Van Dijk, M. A. (2013). The Social Costs of Financial Crises. *Social Science Research Network*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2278526>
- Whittaker, J., McLennan, B., & Handmer, J. (2015). A review of informal volunteerism in emergencies and disasters: Definition, opportunities and challenges. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 13, 358–368. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2015.07.010>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteaduses*. Tartu Ülikool. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/36419>

Lisa 1. Intervjuu kava vabatahtlikele

1. Teie ametikoht põgenike kriisi alguses? (Autori koostatud)
2. Millisel määral ja kujul olete varasemalt, enne põgenike abistamist, vabatahtlikus tegevuses osalenud? (Käger *et al.*, 2019).
3. Palun kirjeldage oma teekonda, kuidas hakkasite vabatahtlikuks põgenike kriisis? (Simsa *et al.*, 2018)
4. Milliseid selgitusi saite asutuselt enne tegutsema asumist selle kohta, mida Teilt vabatahtlikuna oodatakse? (Gligorović & Matorčević, 2017)
5. Kui palju aega panustasite hinnanguliselt nädalas vabatahtlikule tegevusele (hädaolukorra ajal)? (Simsa *et al.*, 2018)
6. Mis motiveeris Teid põgenike abistamiseks vabatahtlikuna panustama? (Gligorović & Matorčević, 2017)
7. Millistes tegevustes saite põgenike abistamisel osaleda? (Simsa *et al.*, 2018)
8. Mille poolest erines vabatahtlikuna põgenike abistamine, Teie eelnevatest vabatahtlikuna tegutsemise kogemustest (kui neid oli)? (Autori koostatud)
9. Milliseid eelteadmisi või oskusi vajavad Teie arvates vabatahtlikud, kes osalevad kriisiolukorra haldamise tegevustes? (Roth & Prior, 2019)
10. Millised Teie eelnevad teadmised ja oskused tulid kriisiolukorras vabatahtlikuna tegutsedes kasuks? (Simsa *et al.*, 2018)
11. Kuidas hindate asutuse poolsete töötajate juhtimise ja kaasamise oskust, kirjeldage enda kogemust töötajatega? (Gligorović & Matorčević, 2017)
12. Millist tuge või abi vajasite asutuselt vabatahtlikuna tegutsemisel kriisiolukorras? (Simsa *et al.*, 2018)
13. Milliste vabatahtlike juhtimise ja koordineerimisega seotud probleemidega puutusite tegevustes osaledes kokku? (Simsa *et al.*, 2018)
14. Kui oluline on Teie jaoks vabatahtliku tegevuse tunnustamine asutuse/teiste poolt? (Gligorović & Matorčević, 2017)
15. Mida peate veel oluliseks seoses vabatahtliku tegevuse ja kriisiolukorraga, mida me veel ei ole käsitlenud? (Autori koostatud)

Lisa 2. Intervjuu kava vabatahtlike juhendajatele

1. Teie ametikoht põgenike kriisi alguses? (Autori koostatud)
2. Millisel määral ja kujul olete varasemalt oma töös vabatahtlikega kokku puutunud? (Käger *et al.*, 2019)
3. Mil määral planeerisite või mõistsite vabatahtlike kaasamise tähtsust kriisiperioodi alguses? (Guribye & Mydland, 2018)
4. Kuidas toimus vabatahtlike kaasamise protsess kriisiperioodi alguses? (Käger *et al.*, 2019)
5. Millised kriteeriumid olid vabatahtlike valimise aluseks? (Käger *et al.*, 2019)
6. Millised olid vabatahtlike leidmisel ja kaasamisel raskused, peamised probleemid? (Käger *et al.*, 2019)
7. Kuidas hindate Teie olemasolevaid teadmisi ja oskusi vabatahtlike koordineerimiseks/juhendamiseks? (Simsa *et al.*, 2018)
8. Mis motiveerib Teie arvates vabatahtlikke põgenike abistamisel panustama? (Gligorović & Matorčević, 2017)
9. Milliseid eelteadmisi või oskusi vajavad Teie arvates vabatahtlikud, kes osalevad kriisiolukorra haldamisel? (Roth & Prior, 2019)
10. Millist tuge või abi vajavad vabatahtlikud Teilt või asutuselt? (Simsa *et al.*, 2018)
11. Millised olid vabatahtlike juhtimise ja koordineerimisega seotud probleemid? (Simsa *et al.*, 2018)
12. Kuidas hindate vabatahtlike panust ja tähtsust põgenike kriisi haldamisel? (Simsa *et al.*, 2018)
13. Kuidas Teie asutuses vabatahtlikke tunnustati? (Gligorović & Matorčević)
14. Milliseid võimalusi näete vabatahtlike juhtimise ja kaasamise parendamiseks tuleviku kriisiolukordadeks valmistumisel? (Boersma *et al.*, 2019)
15. Mida peate veel oluliseks seoses vabatahtliku tegevuse ja kriisiolukorraga, mida me veel ei ole käsitlenud? (Autori koostatud)

SUMMARY

VOLUNTARY ACTIVITY IN PÄRNU DURING THE CRISIS CAUSED BY THE WAR IN UKRAINE

Kadi Kivisto

Volunteering contributes to society's well-being, and its impact and importance are on the rise. A volunteer's work improves a variety of activities, however, their significance distinctively comes to the fore in various crises. Situations of crises are related to emergency events that affect the functioning of society as a whole and require a quick response.

The war between Ukraine and Russia, which started at the beginning of 2022, caused a refugee crisis in Europe. As a consequence, it was necessary to immediately find ways to aid a large number of Ukrainian refugees. Suddenly, millions of Ukrainians affected by the war needed urgent help fleeing to other European countries, and many of them also started arriving in Estonia. This brought on a state in the country where existing resources were deficient and volunteers became an important element in managing the situation.

As of May 2023, there are no official documented statistics in Estonia that would provide an overview of voluntary activities in the Ukrainian refugee crisis. However, it is known that various institutions have been involved to provide necessary assistance. Volunteers have also played a major role in managing the 2015 European refugee crisis— providing significant assistance to refugees that other countries and the European Union were unable to instantaneously provide. Common people are often the first to offer help in crisis situations. At the same time, in emergencies, the cooperation and mutual understanding of different parties are important, especially between state institutions, non-governmental organizations, and volunteers that resolve crises, to prevent any

additional serious developments in the matter. In a crisis, human resources are of critical importance and require deliberate, high-level involvement from different ranks.

Thus, the research problem of this study implied that it is not known how volunteering during a crisis should be developed so that it is sustainable for both the volunteers and the staff supervising them. Analysing the problem was necessary for managing and laying the groundwork for future crises in Estonia.

The purpose of this thesis was to examine how volunteer activities in Pärnu that have dealt with the crisis of the Ukrainian war were organized. This research also provided suggestions for the sustainable development of volunteer activities during the crisis to the institutions that managed the volunteers.

Therefore, this study sought to answer the following research questions:

- How and under which conditions were volunteers engaged in managing the refugee crisis?
- What were the challenges of volunteering during the refugee crisis in Pärnu?
- What kind of preparation and support do volunteers require when working in a crisis?

The theoretical overview of the thesis examined the nature of the crisis as a phenomenon and briefly highlighted the impact of crises on society. It was discovered that crises are increasingly global and have severe consequences. Crises are rapidly changing and mutually influencing, which makes understanding and solving them all the more complicated. In addition, the study focused on analysing volunteering from a theoretical perspective. It provided an overview of various ways and trends as well as highlighted the possibilities of volunteering in a crisis. The research primarily focused on studying similar crises. For example, previous studies of the 2015 European refugee crisis were examined. It was pointed out that if volunteers are involved, it is important to monitor cooperation between institutions and the workload of volunteers.

To clarify the importance of volunteers in solving the Ukrainian refugee crisis a survey was conducted among the volunteers who helped the refugees in the city of Pärnu and the supervisors from these institutions. The study used a qualitative research method and a semi-structured interview method to collect data, as it was important for the research to

gather information about the respondents' direct experiences and thoughts. The sample of the study was prepared according to the purpose. The interviewees who were selected for the case study had had direct contact with war refugees in volunteer activities during the period of the beginning of the refugee crisis in the city of Pärnu.

The research showed that volunteers were crucial in the initial resolution of the crisis. Volunteers were involved immediately at the beginning of the crisis, as the authorities dealing with crisis management clearly understood that the available resources were lacking and that different types of support were needed. Volunteers were included in various ways, in the beginning mostly existing volunteers in non-governmental organizations were called in. At the start of the crisis, there were no specific selection criteria set for volunteers by the institutions. The volunteers who participated in the study were satisfied with their experience, as the most important thing for them was to see the result of their contribution. The supervisors from these institutions were also content with the work of the volunteers and their contribution was highly valued. According to the study, the obstacles were primarily related to the general coordination of the activities and the scope of work. Previous knowledge and experience were useful when volunteering in a crisis, but at the same time, certain personal qualities were also considered important. In addition, the research showed that the volunteers did not specifically need support from the institutions but concurrently confirmed that volunteering during a crisis can be difficult and harm one's mental well-being.

The research revealed shortcomings that need to be developed to ensure the sustainability of voluntary activities during a crisis. Therefore, proposals were made to the Western Estonia Regional Crisis Committee that integrated the volunteers to set definite time limits for voluntary activities in a crisis, to create a cooperative system of involvement and coordination of activities and volunteer support measures, lastly to create a consolidated manager's position for volunteer institutions. The study confirmed that volunteers are an important resource in times of crisis. It also highlighted the necessity of a continued in-depth study of this topic to ensure more effective preparation for potential crises in the future.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kadi Kivisto,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Kriisiaegne vabatahtlik tegevus Ukraina sõja kontekstis Pärnu linna näitel“, mille juhendaja on Liina Käär, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kadi Kivisto

19.05.2023